

**Tuwanuä, Poli iqu qänakñi
2 Korinä
pmeqä iquauñqä äqäkqe
Yätamakqä kukñuä
hiñuiqänä iquvi**

Ämaqä Jisasi Iqueqä yoqenqä anä-himqä Korinä iu äqänmiñuwä iquatanä hñqua, Poli iquenyqe kukñuä quvqä tätqätanqä, iqu äwqä quvqä wiñganñi äpmakqe. Iqu quwqä kukñuä quvqä jänä wimäkätñqä tuwanuä tä äqäkqe. Iqu kñui, “Nyi qutä kukñuä jänä ae imäkanitanñi, qunqä yeeqä anqumä nyinyätñqeçqä” indqängqe.

Tuwanuä tä kiqä kukñuä kinqanäñi, ti-inji. Poli iqu kukñuä yänänäqñqä, Korinä pmeqä iquauqä suqä quvqä huiunqä hiñuiqänä äqiyämäukqenqä, anqumä ätuätä äqäkqe. Iqu tuwanuä hiñuiqänä äqiyämäukqä ique qiyätñqä mäwiñganñi, qu ique hñgisanä itquepu, kukñuä quvqä ätmiñuwä itanqä iutanñi, iqu qu jänä iwimäkätñqä kukñuä yänänäqñqe äqäkqe. Qu iquenñi qätä äwiyañu, quwqä suqä quvqä jänä ae imäkqanquwitanñi, täñganñi iqu aquvänä kiññä itä, tuwanuä tä äqäkqe.

Hea inqanñi, Kraisi Iqueqä yoqä-tänä, qua Jutiya iu pmetanquwä iqua, nätmätqenqä äwa itqätanqä, Poli iqu mbqä hui äma äwätä iquau väniqenqä aquvä äqämiñqe. Iiñä etanñi, tuwanuä awä iqinñi (saptä 8-9), qu-pqe wäunñuä

tquenqä mbqä hui aquvä qäpñqä iinqe, Poli iqu Korinä iquauqä äwqä vauqumuatätñqä ätuätä äqäkqe.

Kukñuä yäpaki, Poli iqu tii ätuätä äqäkqe. Ämaqä hñqua, “Jisasi Iqu ne wäunüänqä änandowatkqeqä” quanqä ätuäpu, Korinä iu äpmapiyi, Poli iqueqä yoqe mändi äkittqiyäpu, ga wäunüä Jisasi Iqu ique äwikqeu, qui iwimäkpnqä iminjuwi.

Poli iqu, tuwanüä tqenqä kukñuä ätkqenqä

¹ Poli iqunä, nyi Goti Hanjuwä Iqueqä äwiñqä iutani, Kraisi Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqämqä änandowatkqä iqunji. Ga nyitä, neqä neyämaqä Timoti iqtä, ye tuwanüä tä he Goti Iqueqä yoqenqä anä-himqä Korinä iu aquvä äqänätqänuwä iquennqätä, Iqueqä ämaqä huizi, qua naqä Äkaiya im-imä äpmeñuwä iquennqätä äqiyque. ² Neqä Goti Apikutä, itanqa Naqä Jisasi Kraisi Iqtä, qeqä imänqeuta hinji etapäsinyä, äwqä hanüä imbu pmetpnqä emäkqinyä.

Poli iqu, Goti Iqu äwqä hanüä iwimäkqanqenqä, “änqiuqä” ätkqenqä

³ Goti Hanjuwä Iqu, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä Goti eäqäqe, Kaniqu inänji. Itanqa neqä Goti Apiqu Qäqu, ämaqeunqä huäqä äumäkätä, äwqä hanüä imäkänyuewiyqä Iquvi. Iinñqe ne Iqueqä yoqe haqeqä ämamäutanä, änqüä iwimäkquanä. ⁴ Ga ne hanä-iqä äki-äki meqanqque, Iqu äwqä hanüä inemäkqanji, ne iinji ae ämakquä iutani, ämaqä hanä-iqä

äki-äki meqanjuwä iquauñi, quvaqä äwqe asä iinjä iwimäkquatunque. ⁵ Ii tiinji. Hanjä-iqä, täñä-hunqä Kraisi Iqu kuapanä ämaminqä-pa, ne-pqe inä ämetunque. Asä iinji, Goti Iqu Kraisi Ique äwqä hanuä iwimäkkqä-pa, Kraisi Iquesañi nenyqä äwqä hanui äquvepätqäüä. ⁶ Ne hanjä-iqä ämequque, ii heyaqä äwqe hanuä emäkqanquti, Goti Iqu anqumä hänä emäkäqumuatätñqä iiyi. Ga Goti Iqu ne äwqä hanuä inqä inemäkqe, ii heyaqä äwqe, hanuä emäkätñqä iiyi. Iutañi, he hanjä-iqä, täñä-hunqä, ne ämetunquä-pa ämepiyänqanji, yänänäqñqä ämapu tqäuqäpnä. ⁷ Inji ne henyqä kñuä indqänqä yänänäqñqe tiinjä ämeñu. “Hanjä-iqä ne ämetunque, qu asä ii ämetqänjuwä-pa, äwqä hanuä inqä-pqe, ne ämequ-pa ämepu, yänänäqñqänänä tqäutñqänänä.”

⁸ Nyämaqäüä, hanjä-iqä ne qua naqä Eesiyau pmetanqua änemakqä iquenyqe, he näqñqä epñqä änengji. Inji hanjä-iqä naqänänä änemetä anakittqiyqanji, neyaqä yänänäqñqe aanqä etä, “Hänä pmenquatiyä, ä täñga tä qe päkonanquatiyä?” kñuä äneminqe. ⁹ Naqä-qakuänänji. Ne neqä qeqä-quuvqä tämdañi, hanjä-iqä ämitanä, “Ne näwinyä äpäkonanqunä” indqänminqne. Hanjä-iqä iinjä änemakqe, ii ne neqä yänänäqñqenqä mindqänqä, Goti ämaqä pizqä anji vauqumuatqä Iqueqenqänä indqänatunquänänji. ¹⁰ Hanjä-iqä aanä ququvqänänä iqu, ne pizqä ae änapäkmätä iqanqä-qe, Goti Hanjuwä Iqu ne anqumä

hänä inemäkkqe. Ga Iqu asä iinji, anğumä inemäkänä. Auä, ne kñui, yänänäqñqä tii indqānanä äpmeñu. ‘Goti Iqu hänä yqānä inemäkquāniqeqä.’ ¹¹ Inäqe, he ne yätamäkkä nepñqe, Goti Hanjuwä Ique yatñqä vqäpñqānāñji. Inji Iqu ämaqä kuapānāñä iuqä yatñqe qätä äwiyätä, kimañi ne äñguānāñinā inetquequānä. Iwä ämaqä huizi, Goti Iqu, ne iinjä inemäkqanğqenqä, qu Iquenji, “äñguiqä” tupunä.

Poli iqu, “Nyi emamniqeqä” ätukqe, quanğä mätquä ikqenqä

¹² Neqä suqenqä kñuä täunda iwäsäutanāñğani, yeeqä kiinji, tiinñqä änenyätñqe. Neqä suqä qokä-apäkä eeqānāñä iuqä hiñuä iqi itunque, ii suqä quanği ma, suqä jänānāñitā, naqä-qakuitāñji. Ne suqä tque imäkquatunquä näqñqe, ämaqä qua iutani ämetqāñuwä-panä ma, Goti Iqu Iqueqä suqä nätmätqä hiñgi vqä iuta änätapqqe. I etanği, suqä iinjä iqua, huiziuqä hiñuä iqi imäkätanä-qe, heyaqä awä iqi äpmenāñğani, änäänä imäkminque. ¹³⁻¹⁴ Ne henyñqä tuwanuä äqiyämäuqisätunque, ii kukñuä hui zä mäwitanği, he a ätäupu näqñqä mapñqä diñqeyi. Ga he täñğani neqä kukñuinqe, näqñqä hui ae ämepiyä-qae, ga he iinğä näqñqä yasämänä etpñqä änyinği. Iwä hiunji neqä Naqä Jisasi Iqu anğu äpätqāñğani, he nenyqä yeeqä kiinjä iqanğpi, ga ne henyqä-pqe asä ii yanique.

¹⁵ He Korinä pmeqä iquenä yeeqä iinjä qäyunä ipnuwāñqä quuvqä eqiyätmä, heñji

hŋquaqu emamniqä iinŋqä kŋuä ämakqe. Itanŋa iutaŋi, Goti Hanjuwä Iqu heŋi, äŋgui hŋquaqu emäkäniqe. ¹⁶ Ii tiinŋi. “Nyi Masendoniyänqä äumqe, he ganä emamitaŋi, ga iqisaŋi, nyi aŋgu emetmä, hesä iqi äpmamitmqetaŋi, qua naqä Jutiya iunŋqä umniŋqe, nätmätqä qanä ändma wäniŋqe yätamakqä nyipnuwänqeqä” kŋuä änyikqe. ¹⁷ Nyi “iinä imäkmqänä” kŋuä indqänŋqe, ii nyi kŋuä hŋquaqu-hŋquaqu nyiyqanŋi, tuwanuä qanya iinina etätmä äqäkqäta? Ä ämaqä qua iutaŋä enqäpanä eämä, kukŋui, Auqätä, Oeyqätäŋi anä equmuäkätmä, quanŋä etkqäta? Ii hmanŋi. ¹⁸ Goti Iqu Iqueqä kukŋuä eeqäpnänä iunŋi qänaknä itŋqä-pa, ga nyi naqä-qakuänänŋi tiinä etqä. Neqä kukŋuä he etätaqä iunŋi, Auqätä, Oeyqätä anä maequmuäkŋqä eä. ¹⁹ Ii tiinä etaŋi. Jisasi Kraisi, Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iqu, Auqätä, Oeyqätä anä equmuäkätä tqä-qu hmanŋi. Iqutaŋi, “Auqä” tqä iqunä äyä äwi. Iquenyqe, nyiu, Silasi ique, Timoti ique, ne kukŋui, heyaqä awä iqi ätqäuanä, awä äyä etmiŋqe. ²⁰ Inŋi Goti Hanjuwä Iqu, “Imäkmqänä” ätätä kukŋuä guä ämäsäukqä eeqänänä iunŋqe, Jisasi Iqu, “Nŋqä” ätätä, naqä-qakuä imäkqä Iquvi. Iinŋqe, ne Iquesaŋi, “Naqä-qakuiqä” ätätanä, Goti Hanjuwä Iqueni, yoqä naqä äyä ävätunŋqe. ²¹ Goti Iqu Kiqä-kiuä nesä, hesä, Kraisi Iqutä ämuänŋnatunŋquä diŋqä yänänäqŋqä inemäkätä, Iqueqänqänä atäunŋuä ae änatäkqe. ²² Itanŋa ne Iqueqä etaniŋquä ämänätquetä, itanŋa nätmätqä

änġuä huizi pñqä mänaiyquätñqenqe, kñuä änġuä nätapätñqä hiqñqä enqä-pani, Iqu Iqueqä Dñä Äñguä Iquenì, neyaqä äwqä yäpä tämä ae äpмуatänäikqe.

Poli iqu qunì, maqänä mäwimeqä ikqenqä

²³ Goti Hanjuwä Iqu, nyi kukñuä tätqätanġqeuñqä iwäsäutñqä tääqä ätuätmä, naqä-qakuänä tiñä etmqe. “Nyi ‘Anġumä emamniqeqä’ etkqeunì, memeqä ikqe, ii nyi he emetmä äkasuwä etqanġundqänġa, äwqä hanä heyäniqä etanġiyi.” ²⁴ Ne hiyaqä quuvqä heqiyqä iu mämiqä itunquä-qae, nyi tiñi maetqä imä. “Ne ämitqänünä.” Oeyä. Hiqä-hiuänì, quuvqä eqiyäpu, yänänäqñqä ae äyä ätqäuänä. Mä ne hesä wäunjuä anä itunqye, ii he yeeqä ipu pmetpñqä itqänju.

2

¹ Inì, “Nyi anġumñi, quvaqä äwqye, täñä iwimäkqänqä mäwimeqä imä” kñuä indqänġqye. ² Iwä nyi emetmä, äwqä hanä etapqanġumdqe, nyi aquvänä imqä nyimäkqye, tqukä? Ämaqä nyi quvqä iinä etquamqä iquenä, he qäquenänji. ³ Nyi äpmqe, ämaqä nyi aquvänä imqä nyimäkqänänä iquenä, iinì miqä ipnuwänqye manyinġanġi, kukñui hiqä suqä quvqenqe, tuwanjuä äqiyätmä, hinuiqänänì qe ätnämäukqe. Kñuä yänänäqñqä ti indqänġqye. Nyi yeeqä itmä emeqanġundqe, he-pqe yeeqä inä ipnuwänqä. ⁴ Nyi henyñqä tuwanui äqiyätmänġanì, äwäwa kiñä itmä, ñqä qe qe, piyänqiyqanġi, kñuä kiñä äqiyätmä iminqe.

Tuwanuä iinji, nyi heyaqä äwqä imñi, hanä-
iqä etapmçenqä maqiyqä ikçe. Oee. Ii nyi
henyqä aanjä kiinjä änyinätñqä diñqä, näqñqä
mapñçenqä äqäkçe.

*Suqä quvqä imäkqä iquenji, äwqä hanuä
iwimäkçenqä*

⁵ Inji ämaqä hesanjä hñqu, ämaqä hui-mända
quvqä itquetä, äwqä hanä-iqä ävätqä sätäti, iqu
hanä-iqä iinji, nyi mänapqä pa yänä. Iinçe
nyi kukñui, haqä nändi ätqa mäwqä ma imä.
Inäçe heyaqä awä iqi äpmenqä hñquesañi,
eequenä äwqä hanä-iqä hui äyä ämakuwi.
⁶ Hesañi kuapänänjä hñqua aquvä äqänäpu,
“Ämaqä iqu, iqueqä quvçenqä kimañi, hanä-
iqä iinji ämetñçeqä” ätäpu, ii ävätqänuwä-
qae, qäpu tiinçe. ⁷ Inäçe tängañi, ämaqä
iquenji, hanä-iqä naqänäni mattqiyqä yätñçe,
he anğumñi, iquenyqä qeqä etqanğuti, iqueqä
suqä quvçenqä äwqä hanuä änyäpu, iqueqä
äwqä-pqe hanuä imäkänyuäwipñçe. ⁸ He ique
iinjä iwimäkäpu, heqä iquenqä kuapänä enqä
ämotquapñqä, yänänäqñqä etqä. ⁹ Nyi henyqä
tuwanuä hinjuiqänä äqäkqä iqu, he nyaqä
kukñuä nätmatqä eeqänäninjä etqanğqe,
qänaknä ipñqäpiyä, ä hñgisana ipñqäpiyä-tmä,
yamwiqä emqä äqäkçe. ¹⁰ Ämaqä hñqu suqä
quvqä imäkqanğa, he iqueqä quvçenqä äwqä
hanuä hinğanğutqe, nyi-pqe iinä imäkmä. Inji
nyi, quvqä hñquenqä äwqä hanuä imäknmqä
etanğutqe, he yätamäkqä emqe, Kraisi Iqueä
hinuä iqisa imäkçe. ¹¹ Nyi iinjä imäkätñqä di,
ii tiinñçe. Ne Setänä iqueqä kñuä indqänçetä,

suqenqätäni näqñqä eätanitäni, yamwiqä äneyätä, ämänaqutäuqenqe, mänenqgiyä.

Kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquauqä wäunñuñqä

¹²⁻¹³ Inji nyi Kraisi Iqueqä kukñuä äñguä wehunqä-täni awä tmqñqä, aña-himqä Troasi iu timäuqanqani, Naqä Iqu nyi wäunñuä iinñä imäkmqñqä qäyä äutenjikqä-qe, neqä neyämaqä Talusi iqu iqi mäpmetanji äqunumi, äwäwa kuapänä itmä, ämaqä iqi pmeqä iu ävämani, Talusi iquenqä qävqä, qua naqä Masendoniyä-mändanqä äukqe.

¹⁴ Inji nyi tängani, Goti Hanjuwä Iqueni, "Äñguiqe" tiinñqä ätquä. Kraisi Iqu ne anji inetmetñqä wäunñuä yänänqñqä imäkminñenqä awä täkiquatunqe, Goti Hanjuwä Iqu hiunji ique-ique im-imä änätma ikitñenqä ätquä. Itanğa iutani, kuämiqä andñä tä ikeqanğä sisnyanñä im-imä äweqäpanñä iinñi, ämaqä im-imä äpmeñuwä iquauñi, Kraisi Iquenyqä näqñqä epñqä ätuäkitqanñu.

¹⁵⁻¹⁶ Ne nätmatqä jinanñä-weqä ii enqäpanñä iinñä etanği, Kraisi Iqu inetmetä, Goti Hanjuwä Ique äñawikqe. Ga ämaqä hänñä hea ique-ique pmeqä hänäqä iqi pmetanğuwä iquauñi, neyaqä jinanñä-weqä äñguä enqä-pa iqu ämuänyäqe, ätumanñi, hänñä-pmeqeunqä yänqiyä. Itanğa qui imäkmbñqä hänäqä iqi pmetanğuwä iquauñi, neyaqä jinanñä-weqä äñguä iqu, piyanñä-weqä enqä-pa muänyqanğa, ätumanñi, äpäkonqeunqä wänqiyä. Ga wäunñuä tnänñä iinñi qäyü imäkätñqe, tqukä? ¹⁷ Ämaqä

kuapänäni, mbqä mapnqä Goti Iqueqä kuknui awä ätuätqänuwä-pa, ne iinjä miqä itqänu. Oee. Inäqe, Goti Iqu änowledatqangi, ne Kraisi Iqutä anä ämuännanä, Goti Iqueqä hinuä iqinj, Iqueqä kuknui äma, quangi matqä, naqä-qakuinä ätuäkitqänu.

3

Goti Iqueqä kuknuä guä änyä-hänjä ämäsäukqä iqueqä wäunuijqä

¹ Ne neqä-neuänqä iinjä ätätunque, ii he nenyqe, “Qu quwqä yoqe haqeqä ämamänätqänä” kjuä heyäniqi? He ämaqä hnquauqä suqenqä näqnqä mapnqä dinqe, iqua tuwanui, huizi hnqu quwqä suqenqä äqäkqe, etapätqänä. Iwä ne ämaqä iinjä iqua enqä-pa eanä, he neqä suqenqä näqnqä mapnqä dinqe, ne tuwanuä ämaqä huiziqua nenyqä äqäkuwi, etapatunquäta? Ä ne, tuwanuä he nenyqä äqäkuwi, huiziquaunji ämotquetunquäta? Iinj, aanqä eä. ² Ämaqe, neqä wäunuijqä näqnqä mapnqe, hiqä-hiuä neyaqä tuwanuä enqä-panuenji. Itanga kuknuä tuwanuä iu äqänänqe, neyaqä äwqä yäpä tämä äwi. Ga ämaqä eeqänäni, qu näqnqä epu, a täuqäpnqänänyä. ³ Inji ne wäunüä imäkätunquetani, he Kraisi Iqu tuwanuä ätnänjä iqi äqäkqä iquenji. Tuwanuä iinj, Iqu tuwanuä-qiyqetä äqäkqä ma, Goti Hänjä Hea Ique-ique Pmeqä Iqueqä Dnjä Änguitä äqiyekqe. Mä hikä mñä äquvasätä äqiyekqä ma, ämaqeüqä äwqä yäpä imä äqiyekqe.

⁴ Ne neqä wäunjuinqä kukñuä iinjä ätquque, näqñqä tiinjä eanä ätqu. “Kraisī Iquesanji, Goti Iqu Iqueqä wäunui, äñguänänjä imäkquänñqiyä.”
⁵ Ga angumä, “Ne wäunjuä hui, neqä-neuänä imäkätqunünä” ätätanä matqä iqu. “Goti Hanjuwä Iqu, ne imäkquatunquē inemäkquänñqiyä,” ätätanä ätqu. ⁶ Ga Iqu kukñuä hñganqä witätñqä guä änyä-hänjä ämäsäukqä iqueqä wäunjuä imäkqä pmetatunquä-pqe, Iqueqä-kiuä inä inemäkkqe. Nätmatqä änyä-hänjä iinjä iqu, kukñuä-suqä bukä iu äqänä äwiñqä iuta ma, oee. Ii Dñä Äñguä Iquesanji. Kukñuä-suqä bukä iu äqänä äwiñqä iqu, ämaqä pizqä päsqänänjä-quvi. Inäqce Dñä Äñguä Iqu, ämaqeunji hänjä hea ique-ique pmeqä Vqä-qu eä.

⁷ Kukñuä Goti Hanjuwä Iqu hikä iu äqiyätä, guä ämäsäukqä iqueqä wäunui, ämaqä pizqä päsqänqä qäyä etanqqä-qe, kiqä yänänäqñqä motquetñqe, ii we-hunqetä äpkqe. Iinjñqe, Mosisi iqueqä hipenuiuta we yänänäqñqä yqänä hunqä äquvepkqä iquenji, Israitqä iqua, hiñuä qumbñqä mäwiñqä imiñuwi. Ii we-hunqä iqu qäpu eqanqanqe. ⁸ Kukñuä guä Goti Hanjuwä Iqu Dñä Äñguä Iquesä ämäsäuekqä iqueqä wäunui, asänänjä hmanji. Iqueqä yänänäqñqe, aanjä hävemnäqñqä witänä. ⁹ Kukñuä-suqä iqueqä wäunui, ii ne kukñuä äminetätä, qui inemäkqä qäyä etanqqä-qe, iqu Goti Iqueqä yänänäqñqä motquetñqä-tänjä äquvepkqe. Itanji, kukñuä änyä-hänjä iqu, kiqä wäunui qokä-apäkä iqua jänänänjä epñqä iwimäkqä iqueqä yänänäqñqä motquetñqe,

aanjä naqänänji, huiziqueqe ämawqätäuä. ¹⁰ Täŋganji aanjä hävemnäqŋqä iinjä äwiqä iutanji, we-huŋqä wäunjuä yäuä iqueqe, kiqä yänänäqŋqe hma etqäuä. ¹¹ Wäunjuä yäuä kiqä nätmatqä iinj hma etŋqä iqu, hiŋuiqänänji Goti Iqueqä yänänäqŋqetä äpkqe. Inäqe wäunjuä hea ique-ique witäniqä iquenyqe, Goti Iqueqä yänänäqŋqä motquetŋqe, aanjä hävemnäqŋqä äpätqäuä.

¹² Inji ne kukŋuä änyä-hänjä tqu yänänäqŋqä eä, äpakänä witäniqŋqä, neqä kŋuä äwqe yänänäqŋqä ävanitanji, zä miqä pemänä itanä, iquenyqä ätnänäqi awä ätätqänju. ¹³ Ne Mosisi iqu imiŋqä-pa, miqä itqänju. Iqu äpmamiŋqänŋganji, Israitqä iqua, we-huŋqä iqueä hipenji mändi hiqanŋqe, hiŋuä mäqunquä ipŋqänä, iqu yuä ktqä äpmuätänŋqe. ¹⁴ Inŋata tii täŋganŋqe, Israitqä iquauqä kŋuä iqe, hikä enqä-ma yänänäqŋqä knätanŋi, qu kukŋuä yäuä iunji a ätäupiyä-qe, kiqä qakuinŋqe, maqŋqä etqänjuwi. Ii tiinji. Yui quwqä kŋuä indqänqä iu huäqä äutmbiyä enqä-panji. Yuä huäqä iinj, huätä ävasqiyämäuqe, Kraisi Iquesanänji. ¹⁵ Inji täŋganqä-pqe, Israitqä iqua, Mosisi iqueä suqä yäuä iunji a yqänä ätäutqänjuwi, ii yuä iinj, quwqä kŋuä iqä iu huäqä yqänä äutnänjuwi, kiqä qakuinŋqe, mämeqä ipiyä iutanji. ¹⁶ Inäqe ämaqä hŋqu iqueqä hŋgisänä iqe ävquatämäutä, Naqä Ique hiqumuanjä vqanŋutqe, yuä huäqä iinj, huätä ävasqänŋi. ¹⁷ Naqä Iqu, ii Dŋä Äŋguä Ique. Inji Iqueqä Dŋä Iinj Iqu äkisqi äpmeŋqe,

iqiñi nätmatqä quvqä ämaqeu a kiquätqe, änä makiqätqä yänä. ¹⁸ Inji neñi, yuä neqä hipenji, ktqä mänaqumätäuqä-pa eä. Naqä Iqueqä wenyä-hunqe nenyñqä äpätäqetani, ne hiñuä yäqñqä enqä-panä eanä, we-hunqä nesani, ämaqä huiziñi äwiyänä. Ne we-hunqä iquenji aanä hävemnäqñqä ämetanita, anakunmäkätäqetani, Naqä Iqueqä wätqä enqä-panä iñä eanä, suqä Iqu imäkätñqä-pa imäkätqäñu. Wäunüä iñi, Naqä Iqu, Dñä Iqu eä, i imäkätqäuä.

4

Hanjä-iqetani, häñä-pmeqä meqenqä

¹ Wäunüä, kukñui awä tquatunquä, Goti Iqu qeqä wimänqangi änätapqä iquenji, ne mäwquatämäuqä itanä, yqänä imäkätqäñu. ² Ne wäunui, quañgitä miqä itanä, Goti Iqueqä kukñui qäyä itangi huii-mända makunmäkäwqatqä pa itqäñu, oee. Suqä womba meqä ämaqä zä imäkätqäñuwä ii, ne tuwä äwiyätqäñu. Ämaqä eeqäpnäñi, qu ne kukñuä naqä-qakui awä tquaunqquetani, neyaqä suqenqä iwäsäupu, kñuä tiñä indqämbñqänä. “Äi, iqua Goti Iqueqä hiñuä iqiñi, wäunui naqä-qakuänänä äyä imäkätqäñäuä.” ³ Inji ämaqä hui ne kukñuä äñguä we-hunqä-tänä awä ätätunquä iunñqe, quatiñqä maqñqä etanqppqe, ämaqä iñi, qu Setänä iquesa qui näweqä imäkmbnuwänqä imäkñätqäñuwä iquae. ⁴ Setänä, goti quañgä qua täu äpmeñqä iqu, ämaqä quuvqä

maeqiyqä iquauqä kñuä indqänqce, qñqanjä wiyqanqgetañi, kukñuä ängüä Kraisi Iqueqä we-hunqä-täñi, quñi mäpatqäyqä itañgi, itañga Kraisi, Goti Hanjuwä Iqu hiwänyqä Iqueqä ktqä naqä-qakuä Iqueni, hiñuä mäqunquä ipnä. ⁵ Ne kukñuä awä ätätanänggani, neqä-neuä haqeqä mämatnämänqä itanä, awä jänänä tiñjä äyä ätätunqce. “Jisasi Kraisi Iqu, Naqä-queqä. Itañgi ne Ique wivändqä eanä, heyaqä wäunjuä heyqä äyä äpmeñunä.” ⁶ Goti, “*Hiawiqä imdani we yqä äunänä*”* ätänqä Iqu, Iqueqä we-hunqä iñji, ne änäpatqiyqanğa, ne Jisasi Kraisi Iqueni hiñuä äqunätanä, Goti Hanjuwä Iqueä we-hunqenqätä, yoqä nagenqätäñi, näqñqä ekqce.

⁷ Inji Goti Iqueqä nätmatqä aanjä ängüänänñi ne iñjä änemakqce, ii ne aanjä ququvqä, yänänäqñqä maeqä, mbqä pätaunjuä isua qua qondä iu änyänjuwä-pañä, etanqquä iqune änemängqce. Ii ämaqeunji, tiñjä motqueqänqce. Yänänäqñqä naqänänjä ii, ne ämaqä-qunesa manä, Goti Hanjuwä Iquesanjqä. ⁸ Neñi hanjä-ique inji-inğisa änemetäqä-qe, qonjqä-aunjqä mäneyqä itñqce. Itañga nätmatqä kuapänänñi, neyaqä kñuä indqänqce, popo nakiqämätä iqanqçqä-qe, yuuwä hämänä mänatäqä itñqce.

⁹ Ämaqe quvqä inetqueqanğuwä qäyunjä-qe, Goti Iqu mänävquatämäuqä pa eä. Qu qua iqi mänänğuatqanğuwä-qe, qui minemäkqä itqänjä. ¹⁰ Hinjui ique-iqueni, ne neqä huiwiu hanjä-iqä iñjä ämetanä, Jisasi Iqueqä äpäkonqce äma ikitunqce, ii ämaqe, qu Iqueqä hänjä-

---

* 4:6 Ipäqäkqä 1:3

pmeqä-pqe, ätnänä iqi hinuä qumbnqeyi. ¹¹ Auä, ne hänä yqänä äpmenänqanı, Jisasi Iqueqä yoqetanı, hanä-iqe äpakänä ämetanä, äpäkonanätanä itanä-qe, hmanji. Ii tiinjä dunqe. Ämaqe, qu hinuä änaqänäpiyi, neyaqä huiwä äpäkonätñqä qäyä hiqanji, Jisasi Iqueä hänä-pmeqe äyä witanji qumbnqä. ¹² Inji ne hanä-iqä ämetunqe, neyaqä huiwi qui inemäkätä, ä napäkmätä itäqä-qe, iutanji he hänä hea ique-iqe pmeñqä, yätamäkqä eyätqäuä.

¹³ Goti Iqueqä bukä iunji, kuknuä tiinjä ätänä. “Nyi Goti Iquenyqä quuvqä ae eqämitanı, awä ätkeqä.”† Ne quuvqä asänänä-tänä eanitanji, quuvqä eqiyätanä awä ätätunqe. ¹⁴ Ii ne näqnqä tiinjä enquä iutanji. Naqä Jisasi Ique qua buta anji ävauqumuatkqä Iqu, ne-pqe Iqutä anji änävauqumuatätä, hesä, nesä, Iqueqä-kiuä tänä iqi änätma wänqiyä. ¹⁵ Nätmatqä eeqänänä ne iinjä änemetnqe, ii he yätamäkqä heyätñqeyi. Iwä he yätamäkqä iinjä meqanquwitani, Goti Iqu Iqueqä nätmatqä hinji ävätñqä ii, qokä-apäkä kuapänänä iu wimeqanqa, ga qu Iquenji, “änquiqä” aanjä kuapänä tquanquwitani, Iqueqä yoqe haqeqä peyquätñqe.

Goti Iqutä pmeqenqä

¹⁶ Goti Hanjuwä Iqu wäunuä änguä iinjä imäkätqätanqgetanı, ne Iqueqä wäunui mäwquatämäuqä itanä, yqänä imäkätqänju. Neyaqä huiwi qui imäknätñqä iqanqä-qe, neqä quuvqä qunuñuä tämä äpmenqä

† 4:13 Apqä Bukä 116:10

iqu, hea ique-iqueni änyä-hänjä etqäüä. ¹⁷ Tiinjä etanjiyi. Ne tännga tänjä-hunqä tä ämetunqce, ii wänqäpu eä, äpakä mämeqä iquanä. Tänä-hunqä iinj, ii ne qäukuä yänjini äpmetanä, nätmätqä änguänänjä, hanjä-iqä ique ämäwqätäunqce, näweqä ämeniquä dijqä yätamäkqä äneyätqäüä. ¹⁸ Nätmätqä ne neqä hiñuitä hiñuä äqunätunqce, ii hea quäuqä mäwiqce. Itannga nätmätqä neqä hiñuitä hiñuä mäqunquä itunqce, ii äpakänä witäniqce. Iutanj ne neqä hiñui, nätmätqä hiñuä äqunätunquä iu mäqunquä pa itanä, nätmätqä hiñuä mäqunquä itunquä iu äqunäunju.

5

¹ Ne näqñqä tiinj, ae äyä enju. “Neqä huiwi, namnä anjä ne qua täu tännga äpmenquä enqä-panjä iyyqä. Namnä anjä iqu, qui imäknätqä etanjutqce, Goti Hanjuwä Iqu kiqä tñänqce, änyä-hänjä änguänänjä hñqu nätapäniqeqä. Huiwä iinjä iqu, ämaqä hipaitä imäkqä manä, qäukuä haqeu qui mimäkñqä hea ique-ique witäniqeyi.” ² Ne anjä tännga ämätnänqä ique äpmenänğanj, anjä äñguä qäukuä yänj ämätnänqä iqueni, gquä enqä-ma, mipnatunquä änenyätqätanji kuapänä ivqänätqänju. ³ Ne gquä iinj ae ämipnatqä enqce, tpqäyäqä mänaqñqä ipnä. ⁴ Ne namnä anjä qua täunjä ique yqänä äpmenänğanj, hanjä-iqä ämetanä kuapänä ivqänätqänju. Ii ne äpäkonätanä tpqäyäqä enqä-pa mäpmeqänqä, huiwä änyä-hänj, gquä änyä-hänjä enqä-panjä mipñqänqä änenyätqäüä. Inj nätmätqä hñqu,

hŋque-mända ämanyuäqäqä-pa, hāñä-pmeqä iqu, äpäkoŋqä iqueni i ämanyuänä. ⁵ Ne änyä-hāñä iinjä hiatuŋque, Goti Iqu Kiqä-kiauä näwinyä imäkekqä iiyi. Itanğa Iqu Dñä Äŋguä Ique änätapkqetani, ne näqŋqä tiinjä enu. Nätmatqä äŋgui änätapaniqŋqä diŋqe, pŋqä ämänaiyätqänä.

⁶ Inji ne nätmatqä ii meqāŋqe, neyaqä äwqä di zä miqä itä, pemä kiinjä itqäuä. “Ne namnä aŋä ique yqänä äpmeŋquāŋgani, Naqä Iqu-tāñä qäqiqiŋi mäpmeqä, kiñänämä äpmeŋunä-qe,” näqŋqä ämetuŋque. ⁷ Ii neqä hiŋuitä hiŋuä äqunätanä iuta ma, quuvqä eqiyätanä iuta äpmeŋu. ⁸ Nyi ätqäqä-pa, neyaqä äwqe pemä kiinjä itä, huiwä iqueni ävämetanä, Naqä Iqutä näweqä pmeqāŋqä äneŋgi. ⁹ Inji ne huiwi äkisque tii äpmeŋque, neqä kŋuä yāñänäqŋqänäŋi, Naqä Iqueni yeeqä iwimäkqenqä indqänätqāŋu. ¹⁰ Ii tiinjä etanġiyi. Ne eeqāpnä huiwä yäuä ique yqänä äpmenä, suqä äŋguä, quvqä imäkmitatquä iuta, Kraisi Iqueqä änewäsäuqä iqini, neqä suqeta hŋqunä-hŋqunä iwäsäutä, kima nätapaniqe.

Kraisi Iquesani, ne Goti Iqutä äwqä naqä-hŋqunä änyanä äpmeqāŋqä

¹¹ Iinjŋqe, ne ze, Naqä Iquenyqänä itanä, Iqueqä yāpä iqi äpmenä, ämaqe quuvqä eqāŋqä diŋqe, äwivauqumuatätuŋque. Inji ne suqä jänänä imäkätŋquenqe, Goti Iqu näqŋqä eä. Itanğa nyi quuvqä tiinjä eqiyāñä. Korinä pmeqä iquenä-pqe, hiqä äwqä imŋi, näqŋqä inä enäuä. ¹² Nyi kukŋuä tä ätqä iqueni,

he nenyqā, “Iqua ämaqā jänänänjäquaiqā” kñuä indqänätñqā diñqe, anğumñi maetqā ma itqänä. İi nyi tiññiqā änyingı. He neyaqā suqā iñqe, yeeqenā ipu, itanğa ämaqā huizi, nenyqā kukñuä quvqā ätätqänjuwä iquau kima tupnuwänqā änyingı. Ämaqā iinjā iqua, qu yeeqe, suqā anğua äwqā yäpā inğisanqā miqā, nätmatqā yäpaqänğisaninjänā ipu, tqā iquayi. ¹³ İñi neyaqā suqetä, kukñuitäñi, ämaqā qämä-qämänjqā iqua ätätqänjuwä-panä etanğutqe, ii Goti Hanjuwä Ique yätamäkqā vatunquä iyi. İtanğa neyaqā kñui, jänänänjä indqänätänä iuta sätäti, ii he yätamäkqā ey-atunquä iyi. ¹⁴ Ne kñuä tä indqänätñque, ii Kraisi Iqu nenyqā aanä kiinjā äwiñgqā iu-tayi. İi ne näqñqe, tiññä eanitanji. Ämaqā hñqu, ämaqā eeqänänjä iunqā äpäkonğqetani, ga qu eeqänänñi quwqā-quwänqā äwiñqe ae äpäkonğqä-paniyi. ¹⁵ Kraisi Iqu iinjā ikqā iunqe, ämaqā hänjä äpmapiyā di, kñui quwqā-quwänqänä indqambu mäpmeqänqe. Kraisi, iqua-qäuquaunqā äpäkonätä, qua buta anği ävaukqā Iquenyqänä indqambu pmepñqe.

¹⁶ İñi tängata-tiñi, ne ämaqā hñqueqā suqe, kñuä indqänqā qua täutanä iuta miwäsäuqā pa itqänju, oee. Hiñuiqänänñi, neyaqā äwqe, ämaqā qua täutanä iuqā äwqe yqänä änyanä, Kraisi Iquenji qäyā iwäsäukquä-qe, tänganji ne äwqā iinjı, yqänä mänyqā enju. ¹⁷ Ämaqā hñqu, Kraisi Ique guä enqä-ma äkiuänğiyänqe, iqu ämaqā änyä-hänjä-qu eqi. İñi suqā yäuä iqu hma etä, änyä-hänjä iqunänqā ipäqiyqi.

18 Hiñuicänäñi ne Goti Iqutäñi, himä-wiunqä äpmaminque. Iwä Kraisi Iquesañi, Goti Iqu ne Iqutä, äwqä naqä-hñqunä inqänqä inemäkätä, nätmatqä äñguä eeqänänjä nyi ae ätqä i nemequätñqe, Kiqä-kiuä inemäkkqe. Iinjä inemäkätä, ämaqä huizi iunji, Iqutä äwqä naqä-hñqunä inqänqä wäunüä tque änätapkke. 19 Kukñui tii äyä äwi. Goti Hanjuwä Iqu, Kraisi Iquenji guä enqä-ma äkiuänqänätä, ämaqä eeqänänji, qu himä-wiunqä äpmeñuwi, äwukunmäkätä, quvaqä quvqenqä kñuä mindqänqä, Iqueqä-kiuätäñi, äwqä naqä-hñqunä imbu pmetpñqä imäkkqe. Itanğa ne kukñuä awi, ämaqe, injä epñqä diñqä tquatunqenqä wäunui, änätapkke. 20 Itanği ne Kraisi Iqueä mañi ämetanä, kukñui awä äsuiyätqäñu. Inji, ii Goti Iqu Kiqä-kiuä ämaqä eeqänänjä iunqä tääqä ätätñqä-pañiyi. Ne Kraisi, Qäuqueqä kukñui ämaqä eeqäpnänjä iunji, awä äsuiyätanä, yänänäqñqä tiinjä ätuätqäñu. “Iyää, he suqä hiqä-hiuä himä-wiunqä äpmeñuwä iquenji ävquatämäupu, Goti Hanjuwä Iqutäñi, äwqä naqä-hñqunä imbiyä.” 21 Ne näqñqe. Kraisi Iqu suqä quvqä mimäkkqä-qu etanğqä-qe, Goti Iqu ne yätamäkkqä äneyätä, neyaqä quvqä eeqänänji ämetä, Ique äkiqumuaseqanği, Iqu suqä quvqä imäkkqä-quñi, i ekqe. Iqu injä imäkkqe, ii ne Kraisi Iqutä ämuänñanä, Iqueqä yänänäqñqetani, Goti Iqueqä ämaqä jänänänjä inemäkätñqeyi.

Hanjä-iqä huitañä-huitañi meqenqä

¹ Ne Goti Iqutä wäunuä anä itanita, yänänäqñqä tiinjä etätqäñu. “Iyää, Goti Hanjuwä Iqueqä qeqä imänqeta, nätmatqä hiñgi vqe, ae ämepiyänqani, yuuwä matäuqä, äñguänä miqanqpu.” ² Iiñqe, Goti Hanjuwä Iqu tiinjä ätkqe.

“Nyi anqumä äkivauqumuatätmä äñguä ikimäkminñqe, Nqä-näüä hiunji hñqu ae ekqeqä. Inji inqa-qänqani, Nyi saqä yatñqe qätä huinyä äkiyätmä, kimañi yätamakqä äkiyqeqä.”*

Itanji qätä nyipu. Hiunji Goti Iqu anqumä änevauqumuatätä, äñguä inemäkätñqä ekqe, ii täñqani.

³ Ämaqe, ne wäunuä imäkätunquä tquenyqe, kukñuä quvqä tqänqe, mänenqä eä. Inji ne suqä ämaqä hñque qui wimäkqänqe, mimäkqä itqäñu. ⁴ Nätmatqä äsqu-äsqu nemeqanqä imñi, ne yänänäqñqä ätqäutanä, qokä-apäkä iunji, Goti Hanjuwä Iqueä wäunuä imäkätunquä iinqe, neqä-neuä ämotquetqäñu. Inji hanjä-iqä huitañä-huitañä isua, qäyä ämetanä-qe, ne yänänäqñqä ätqäutqäñu. ⁵ Hñqäqini ptqä änapäsäpiyä-qe, hñqäqini guä ämänäuqumuatäpiyä-qe, ita hñqäqini, qäuiqä änaktäupu, manjä yänänäqñqä natqanquwä-qe, imäkätqäñu. Itanga wäunui, dnä huqä aanjä naqänänjä itanä-qe, heatqänqani hiqaqä änä mäwiqä itanä-qe, ga buayä dä äpäkonätanä-qe, imäkätqäñu. ⁶ Ne suqä tiinjä itanä imäkätqäñu.

---

* 6:2 Asayä 49:8

Ne suqä ikikinyäninä imäkätanä, näqñqe äñguänänjä-tänjä eanä, äkasuwä maqänä matqä itanä, ämaqeñji äñguänä ämiwiyätanä, Goti Iqueqä Dñä Äñguä Iquesa ätqäuanä, itanğa suqä qokä-apäkä iuñqe, kukñuinä ma, aanjä kuapänä nenyätqätanğqä iuta imäkätunque. ⁷ Inji ne kukñuä awi, kukñuä naqä-qakuinä ätätanä, Goti Iqueqä wäunui, Iqueqä yänänäqñqä iuta imäkätunque. Neqä hipa ämuangisatä, qunamänggisatäñi, nätmatqä mäkä-iqä enqä-pañi, suqä äñgui a äqätanä, Goti Hanjuwä Iqueqä wäunuiñqe, mäkä yänänäqñqä itunque. ⁸ Itanğa ämaqä hñqua, neyaqä yoqe haqeqä mätnämäuqanğuwänğa, hñqua mäñdi änakittqiyätqäñuwi. Ita nenyqe, hñqua quvqä tqanğä, hñqua, “Äñguä-quayqä” ätätqäñuwi. Itanğa hñqua, “Iqua kukñuä quanğä tquaiqä” tqanğuwä-qe, neqä-neuäñi, “Kukñuä naqä-qakuinä tquneyi.” ⁹ Suqä tiñiqu äwi. Ämaqä hñqua, nenyqä mañqä etanğuwä-qe, hñquququa, näqñqä enjä. Ne pizqä ae äpäkonanätanä itaqä-qe, häñjä yqänä äpmenju. Ämaqe, pizqä napäsanä-tpu ipiyä-qe, pizqä hämänä mänapäsqä itqänjä. ¹⁰ Ne huäqä naunätanğqä-qe, hiunji ique-iqenji yeeqänä itunque. Ne neqä-neuäñi, nätmatqä qua täutañi maeqä quvqä äpmenä-qe, ämaqä kuapänänji, qu nätmatqä naqä-qakuänänji, kuapänänjä-tänjä pmetpñqä iwimäkätunque. Ne nätmatqä qua täutañi, maeqänänjä äpmenä-qe, nätmatqä naqä-qakuñi, eeqäpnänjä-tänjä äpmenju.

¹¹ Korinä pmeqä iquenä, neqä äwqe, he

hämänänä etapanä iutaŋi, kukŋui zä maeqä ätnäŋäqinya äyā etätuŋque. ¹² Neyaqa äwqe henyŋqä enqä iuŋi, mäŋdi makittqiyqä etaŋqu-qe, he hiqe nenyqä enqä iuŋi, mäŋdi äkittqänäŋä. ¹³ Inŋi, kaniqu iqueqä ymeqä du tquä-pa, tiŋä etmqe. “Neyaqa äwqe, he hämänänä etapätuŋquä iuŋi, heyaqa-pqe neŋi, inä nätapqäpŋqe.”

Ne Goti Iquenyqä hiqäva-imäkqä aŋä ämätnäŋu

¹⁴ Qätä nyipu! Ämaqä quuvqä maeqiyqä iqua, ii qu quwqä hŋquanjqae, he iquatä ikämaŋqä miqä pambu. Inŋi äänä etaŋgikä? Suqä jänänäŋä iqutä, ä quvqä iqutäŋi, qäquaqu wäuŋui naqä-huinyä inyi? Ä we-huŋqä iqutä, hiawiŋqä iqutäŋi, qäquaqu ämuäŋinyinyä pmanyi? ¹⁵ Ä Kraisi Iqu, Setänä iqutäŋi äwqä naqä-hŋqunä änyinyä pmanyi? Ä quuvqä heqiyqä hŋqutä, quuvqä maeqiyqä hŋqutäŋi, kŋuä indqäŋqe asänäŋi mesinyi? ¹⁶ Ä, Goti Hanjuwä Iqueqä aŋitä, goti quaqä iquauqä aŋitäŋi, naqä-hŋqunä mätnäsinyi? Aaŋä aaŋqänäŋi! Ii tiŋä etaŋgiyi. Ne Goti Hänä Hea Ique-ique Pmeqä Iquenyqä hiqäva-imäkqä aŋä ämätnäŋu. Iqueqä-kiuä iŋqe, tiŋä ätäqiyätä ekqe.

“Nyi quvaqä awä iqi äpakänä äpmamä, qaqä uwqämqänä. Nyi quvaqä Goti etaŋgundi, itaŋga qu Nqä ämaqä hiätŋqänänyä.”†

¹⁷ Iiŋä etaŋgi, Naqä Iqu tiŋä-pqä ätkqe. *“He quuvqä maeqiyqä iquau ävämeŋu, heqä*

† **6:16** Hiqäva-imäkqä 26:11-12; Esekiyäli 37:27

kiui ätqäupu, nätmatqä kiyä mätqä iuji, mitmaqäyqä pa iqanḡpḡe,‡ Nyi yeeqä itmä etmamqänä.”§

¹⁸ *Iinjä etanḡi, “Naqä Yänänäḡḡqä Eeqänänätänä Iqu tiinjä ätätqänä. ‘Nyi heqä Heniqunä etanḡundi, he Nqä ymeqä etḡḡqänänä.’ ”**

7

¹ Nyämaqä, nyi kiinjä änyinätḡqä iquenä, Goti Hanjuwä Iqu kukḡuä iinjä, nenyqä guä ae ämäsäuekqä iqua ämetanitanḡi, quvqä neqä huiwä iquesä quuvqä iquesä yuuwä ätäutunḡue, bi tnämäuatunḡue. Iutanḡi Iquenḡä zä nenḡanḡuti, Iquenḡi neqä Naqä enḡä-pa äqunätanä, suqä ikikinyäninä imäkquatunḡuanänḡi.

Korinä äpmeqä iqua kḡuä äkunmäḡḡanḡuwinḡä, Poli iqu aquvänä ikḡenḡä

² Heyaqä nenyqä enḡe, kiinjä witätḡḡe. Ne ämaqä hḡquenḡi, quvqä miwitqueqä itanä, ä hḡquenḡi, qui miwimäkqä itanä, itanḡa hḡquenḡi iqueqä nätmatqä eeqänänḡi, mämotauqä itunḡue. ³ Nyi kukḡuä tqua, henyqä mämamäuqä iqä. Oee. Mä nyi tiinjä ae äyä etḡe. “Neyaqä äwḡe, eeqänänḡi he etapänünä. Inḡi, ne hesä anä päkonanḡuatiyä, hänḡä anä pmenḡuatiyä? Qäyä eä, ne hesä anä pmetunḡuä änenḡiyä.” ⁴ He suqä qäyunä imäkätqänḡuwinḡe, äwḡä hḡquaqu minḡä itmä,

‡ 6:17 Asayä 52:11 § 6:17 Esekiyäli 20:34,41 * 6:18 2 Samueli 7:8,14

hiqä suqä änguinqe, nyi awä ätuätqänä. Ga hesañi, nyi ñqä äwqä tämñi, aanä hanjuänänä änymitañi, hanä-iqä qäyä änemeqanqqä-qe, yeeqä hävemnäqñqä änyinätqäuä.

⁵ Ne Masendoniya iu ätimäutanänğanı, hapä änguänäñi mäpmeqänğa, hanä-iqä huitañä-huitañä änemamiñqe. Itanğa ämaqä-pqe qu nesä kukñuä mäkäñqä iqanğuwitanı, yäñuä itanä, neyaqä äwqe yänänäqñqä mäeqä itä, zä imiñqe. ⁶ Inı qänakñi, Goti, ämaqä äwqä hanä mitqätanğuwä iquauqä äwqe Hanuä Iwimäkqä Iqu, Talusi iqueni nenyqä dowatqanğqetani, neyaqä äwqe, hanuä äneñqe. ⁷ Goti Hanjuwä Iqu neyaqä äwqä hanui, Iqu nätmätqä iinä imäkqanğqä iquesanä ma, heqä suqä änguä, Talusi iqu änyä ti emeqanğa, he iqueqä äwqe, hanuä iwimäkkuwä iutayi. Iqu awä tiinä-pqe änatkqe. “Ämaqä näñiñi, qu Poli iquki, saqä hipenui hiñuä kqämbñqä ipu, huäqä-huñqä kiinä ämepu, itanğa qäyqä-qäuquenä äwqä naqä huñqunä inqä pmapñqä diñqe, kiinä äwinyätqänä.” Awä iinä dqanğqetani, nyaqä yeeqä inqe, aanä hävemnäqñqä inyimäkkqe.

⁸ Nyaqä tuwanui,* he huäqä-huñqä mapñqä äqäkqä qäyünä-qe, nyi ñqä-näuäñi, iinä ikqenqä äwqä hanä-iqä mämeqä iqä. Naqä-qakui, nyaqä tuwanui, womba ämepu huäqä-huñqä etapqanğqänğanı, he iinı äpakänä mämeqä, wänqäpu qäyä meqanğuwä-qe, nyi hanä-iqe, inğanä ämakqe. ⁹ Inäqe täñğanı nyi aquvänä itqänä. Nyaqä aquvänä iqä

* 7:8 2 Korinä 2:3-4

iinji, hiqä huäqä-hunqä ämakuwä iuta ma, iuta kñuä äkunmäknäpu, suqä quyqe huätä ätnämäukuwä iutayi. He huäqä-hunqä iinä mapñqe, ne ma, Goti Hanjuwä Iqu emäkkqe. Mä neyaqä kukñuä iqu, he qui memäkkä äyä ikqe. ¹⁰ Goti Hanjuwä Iqu, ämaqe, womba ämepu huäqä-hunqä mapñqä imäkkqe, ii, kñuä äkunmäknäpu, suqä quyqe vquatämäupu, qui mimäknqä angumä änyä-hänjä epñqä iunqä imäkänä. Inäqe huäqä-hunqä ämaqä qua täutañi ämetqänuwi, ii äkunmäknqänqä ma, äpäkonqä dunqeyi. ¹¹ Huäqä-hunqä Goti Iquesa iinä ämakuwä iutañi, suqä äñguä huitañä-huitañä tiinjä emetñqä iqäqä täunqe, kñuä indqämbu. Nyi suqä quvqä heqä awä iqi witanqqenqä äqäkkänqani, he yäunüä ipu, quvqä imäkkä iquenqä äkasuwä ätäpu,† hiqä-hiuä quvqä mimäkkä ikuwinqä ämotquapñqä yänä äqänquwi. Ga 'Ne quami äänä pmeniqutiya' tpu ipu, suqä qäyunä imäkkänqä engangi, suqä quvqä imäkkä ique, jänä iwimäkkänqä itqänä. Suqä eeqänänä iinä imäkätqänuwi, ii suqä quvqä nyi äqäkkä iunji, he quvqä maeqä epiyinqä ämotquenjä. ¹² Nyi tuwanüä i äqäkkqe, ii nyi ämaqä suqä quvqä ikutäkkä iquenyqätä, hanjä-iqä ämakqä iquenyqätä, kñuä indqänätmä maqiyqä ikqe. Goti Hanjuwä Iqueqä hinüä iqini, heqä nenyñqä enqe, naqänänä etangi, hiqä-hiuäñi näqñqä epñqä äqäkkqe. ¹³ Inji tängani, heyaqä suqä äñguä iutañi, neyaqä äwqe, hanüä änenyätqäuä.

---

† 7:11 2 Korinä 2:5-6

He iinjä inemäkqanquwitanä ma, Talusi iqu yeeqä itäqetani, ne-pqe yeeqä aanjä naqānanjä yatunquä inemäkätqätangqä iutayi. Talusi iqu, he änyä ti emeqanğa, he ique yeeqä ävätmepu, äwqä hanjuä iwimäkkuwä iutani, yeeqä kiinjä itqäuä. ¹⁴ Qanğanäni, nyi Talusi iqueni, heyaqä suqä anğuiñqä awä ätukqetani, he womba mändapqä ikuwi. Ne he kukñuä etkque, hñqu quanğä ma, eeqänä naqä-qakuinänji. Itanğa asä iinji, ne hiyaqä suqä iinjñqä, yoqä haqeu ämaetnämäukquä inqä-pqe, Talusi iqu, kukñuä iinjä-pqe, quanğä hma etanği äqunğqe. ¹⁵ Talusi iqu henynqä quvepқанғанi, he iquenyqä zä ipu, yäunjuä-yäunjuä ipiyä-qe, ique yeeqätä itmepu, iqueqä kukñui qätä äwikuwi. Iqu iinjä kñuä indqänätä, iqueqä henynqä äwiñqe, yändi-yändi äpeyätqäuä. ¹⁶ Inji nyi nqä kñuä indqanğqä tämñi, he suqä jänänänjinä imäkqä uwqäpñqä diñqä yänänäñqä ämetmä, aquvänä enjä.

8

Ämaqä äwa iqanquwä iquau, yätamäkqä iqenqä

¹ Neyämaqäuä, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qokä-apäkä qua naqä Masendoniya im- imä aquvä äqänätqanjuwä iu, suqä Iqueqä qeqä imänqeta hiñgi ävqenqe, he näqñqä epñqänä awä etatunque. ² Ii tiinji. Hanjä- iqä naqänänji iquau äwimetä, yamwiqe, qui wimäkmätä qäyä iqanğqä-qe, iqua aquvänä kiinjä itqänjä. Qu mbqetä, nätmatqä huizitä maeqä, aanqänänjä pmetanquwänğayi. Inäqe

Goti Iqu iwimäkqanqgetani, ämaqä huizi du yätamakqä wipnqä diñqe, mbqä aquvä kuapänä äqäkuwi. ³ Qu suqä iinji, ämaqä hnqu mätkuangi, quwqä äwinqä iutanä, quwqä-quwä äwa qäyä iqanqä, hävemnäqnqänänjä äwikuwi. ⁴ Qu ämaqä quuvqä heqiyqä huizi iquatä wäunuä anä ipu, Goti Iqueqä ämaqä qua Jutiya iu äpmeñuwä iquau yätamakqä vqä iinqe, kukñuä yänänäqnqä änatminjuwi. ⁵ Ne, 'Qu nätmätqä iinji mäwqä ipnqäuä' kñuä neyätanqä iunji, ämäwqätäpiyänqa, tiinjä äwikuwi. Goti Hanjuwä Iqueä äwinqä ämapiyä iutani, quwqä-quwä Naqä Ique-ganä äwimbiyitani, huizi ne änatapnquwi.

⁶ Qeqä imänqeta, hiñgi vqä wäunuä iinjä iqueni, Talusi iqu-ganä ipäqäkqä-qae, ne iqu yämäkandumä yätñqä yänjä äwqänätanä ätätqänju. ⁷ He wäunuä eeqänänjä imäkäpiyä iunji, häukuä kuapänä wiqä-tänjä tiinjä äyä imäkätqänjä. He Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, kukñuä awä ätäpu, näqnqä-tänjä epu, Iqueä wäunuä imäkqänqä enyqä miqä ipu, itanqa suqä ämaqenqä äwinqä he nesa ämequwi, imäkätqänjä. Wäunuä ii imäkätqänjuwä-pa, ga huiziqu, qeqä imänqeta mbqä hiñgi vqä di, häukuä wiqä-tänjä pmetpnqä yänjä qänqanqpu. ⁸ Nyi kukñuä tä etqe. "He ämaqeu nätmätqä isua wipnqenqä qäyä maenqanqutqe, vanqpiyä-qe," maetqä iqä. Mä nyi suqä Masendoniya pmeqä iuqä, ämaqä huiziunqä äwinyätä yätamakqä vqä ique, äyä imäkqanqä äqunätmä, ga 'he-pqe, naqä-qakuä inä imäkpnqäpiyä' tmä etqä. ⁹ Neqä Naqä

Jisasi Kraisi Iqueqä suqä qeqä imänqeta hiŋgi vqenqe, he näqŋqä ae äyä enjä. Iqu nätmätqä kuapänänjä-tänjä eäqä-qe, he yätamakqä eyätä, nätmätqä kuapänänjä-tänjä pmetpŋqä emäkätŋqe, Iqu Maeqä-qu ekqe.

¹⁰ Quväukuä ae äpäukqä iqueni, hiqä enqetani, mbqä aquvä qäyqänqe, he-ganä ikutäukuwi. Inji he tännga tiinjä imäkŋqe, 'qäyuvqä' kŋuä änyiyqi. ¹¹ Hiqä wäuŋuä ipäqäkuwä-pani, tänngani qäpu imäkŋqe. Inji heqä äwipŋqä ipäqäkuwä ii enqä-pa, qäpu imäkmäupŋqä-pqe, asä iinjä imäkŋqe. Iinjŋqe, mbqä änä-änä ämenüwi, äwipŋqänänji. ¹² Inji ämaqä hŋqu iqueqä nätmätqe ävqŋqä wiŋganjutqe, Goti Iqu, ämaqä iqu ämenqä iutaninjä aquvänä yänä. Ä nätmätqä iqu mämeqä enqä iinjŋqe, Goti Iqu miwäsäuqä yänä. ¹³ He qokä-apäkä huizi du yätamakqä vqanŋuwännga, qu äŋguä pmeqanŋpi, he hanjä-iqä meqäpŋqä matqä iqä. Oee. Ne ämaqä huizitäni, asänänjä pmetatunquä ätqä. ¹⁴ Hea tänngani, he nätmätqä kuapänänjä-tänjä equwä-qae, äwa itqänuwä iu, yätamakqä vqäpŋqe. Ga he äwa iqanŋuwänngani, qu nätmätqä-tänjä epunjqae, yätamakqä epnä. Ga he yätamakqä iinjä änyäpunjqae, äwa miqä asänänjä pmetpnä. ¹⁵ Suqä iinjä imäkqänqe, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä iu ätänqe, tiinjä ätä.

“Ämaqä ymisanjä aquvä kuapänä ämaqiyätqä iqu, äpakänä witätŋqä mämaqiyqä yänqiyä. Itannga wänqänänjäpu

ämaqiyätqä iqu, äwa miqä yänqiyä.”*

Poli iqu, Talusi iquesä, huizi iquaquisä, Korinä iunqä dowatätñqä ikqenqä

¹⁶ Nyi Goti Hanjuwä Iqueni, “Anguiqä” ätquä. Nyi he yätamakqä hemqä änyinätñqä-pani, Goti Iqu, Talusi iqueqä äwiñqeunji, asänä witñqä iwimäkkqe. ¹⁷ Inji, Ne iqueni, “Si qunqä utñqe qä” ätuätanä yatñqä vquaunqquetanä ma, iqu henynqä yätamakqänqä kuapänä äwinyätä, iqueqä äwiñqä iuta, äneväma pätnqä itqäüä. Iñqe, nyi Goti Hanjuwä Iqueni, “Anguiqä” ätquä. ¹⁸ Iqutä anäñji, neqä neyämaqä hñque dowatatuñquä itqänju. Iqueni, qokä-apäkä Jisasi Iqueqä yoqä du aquvä im-imä äqänätqänjuwä eeqänänjä iqua, iqu kukñuä äñguä we-hunqä-tänji awä tuäkiqanji äqumbiyi, iqueqä yoqe haqeqä ämatnämäutqänjuwi. ¹⁹ Tii-pqä inänji. Iqu nesä qanä anä ikitanä, mbqä ämaqe, suqä hiñgi vqeta, Jutiya pmeqä iquaunqä tnämäuqanjuwi, aquvä ämaqiyätanä ämiquatunquänä, iqua ique atäunjuä ikuwi. Ne wäunjuä iñji, Naqä Iqu Kiqä-kiuä yoqä naqä metñqä iñqätä, itanğa ämaqeu yätamakqä äñguä vqä iunqä, neqä änenqe ämotquetunquä iñqätä, imäkätunqque. ²⁰ Ämaqä hñqu, mbqä kuapä iñjä tnämäuqanjuwi ämiqanqquä iñqe, kukñuä quvqä matqä iqä diñqe, ne neqä neyämaqä ique anä dowatatuñquä itqänju. ²¹ Ne suqä äñguinä imäkcänqce, Naqä Iqueqä hiñjuä iqiñinänqä

---

* **8:15** Anjumä Itmakqä 16:18

ma, ämaqeufä hinuä iqi-pqe, inä imäqäñqä änenyätqäüä.

²² Iquaqutä anä upuñqä diñqe, ne ämaqä hñque-pqä inä dowatatuñquä itqäñu. Ämaqä iqueni hiunji kuapänänñganji, ne yamwiqä ävätanä wäunuä huitañä-huitañä vqangque, yänä äqänätä qäyunä imäqä iquvi. He iqueä hinuä iqiñi, suqä äñguänänñinä imäqäpñqenqe, näqñqä ae eä, ga iutañi iquaquiyqä wäunuä yätamäqä vquätñqä diñqe, kiinjä äwinyä.

²³ Inji, Talusi iqu, nyitä anä ita, he yätamäqä heyqueañqä inqä wäunui, imäkätqänueä ique. Itanğa neqä neyämaqä iquaqu, Jisasi Kraisi Iqueqä yoqenqä aquväqñqä iquauqä kukñuä ämapqä enyä, Kraisi Iqueqä yoqe haqeqä inä ämatnämäutqänjiyi. ²⁴ He ämaqä iquauñi, suqä äñguinä iwitqueqanğuwitañi, ämaqä Jisasi Iqueqä yoqenqä aquväqñqä iunji, nätmatqä tquaquinqä näqñqä mapñqe. Ii, hiqä suqä naqä-qakuänänñä ämaqeunqä äwiñqä iquesä, itanğa ne henyñqä aanä yeeqä kiinjä itanä ätätuñquä iunji, hiñginä matqä itqäñu.

9

Suqä quuvqä heqiyqä äwa itqänjuwä iquau qäyunä vqenqä

¹ Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä, qua Jutiya iu äpmenjuwä iquau yätamäqä i vqänqe, heqä äwqe etikatmäqanğqä-qae, nyi iinqe tuwanuä hämäusqä maqäyqä imä. ² Henyqä iinjä näqñqä ae ämamitañi, heyaqä yoqe, Masendoniya pmeqä iuqä hinuä iqisanji, haqeu ämamäutmä,

tii ätuminqe. “Quväukuä ae äpäukqä iquesa tiinji, qua naqä Äkaiya pmeqä hñqua* imäkpnqä iinqe, ipämambu tii äpmenäüä.” Nyi iinjä tquangqenqä qätä änyipiyi, Masendoniya pmeqä kuapänänjä hñqua, iquauqä quuvqe äwivauqanji, nätmatqä hui inä vqänqä äwiñgqeqä. ³ Itanji ne heyaqä yoqe haqeqä ämamäutanä ätätunqe, kukñuä hiñgi teqänqä manyinjanji, nyi henyqä ätuätñqä-pa, he näwinyä ipämambu pmapñqe, neqä neyämaqä iquauni dowatmqä itqänjä. ⁴ Ga nyitä, Masendoniya pmeqä hñquatä, äquvepätanä, he nätmatqä wipñqe, näwinyä mäpmeqä etanjä eqänatque, injanji ne, neqä kukñuä ätuätunquä iinjä womba meqanqua, he ppe inä meqänqä ätqä. ⁵ Itanji neyämaqä iqua, hiñuiqä ppñqä knuä ämakqe. Iwä iqua emepu, nätmatqä äñguä iwimäkqänqä, he ätnämäupñqä ae ätukuwä-pa, qäyunänä ipñqä yätamakqä epnuwänqe. Itanji, ne inja timanä. Iutanji he kukñuä yänänäqñqä duta mäwqä, äwqä yeeqetä vqanjä hiñuä eqänquanä.

⁶ Kñuä indqämbu! Ämaqä ymisänjä vowi, wänqäpu äqutätñqä iqu, kiqä häukuä nänqe, wänqänänäpu menä. Inäqe ämaqä ymisänjä vowi, hävemnäqñqänänjä äqutätñqä iqu, kiqä häukuä nänqe, aanjä kuapänänänä mequänä. ⁷ Iinjñqe, he hñqunä-hñqunä nätmatqä wipñqe, heqä qeqä-quuvqä imda äñguänä indqämbiyänja wipñqe. Ämaqä

---

* **9:2** Korinä, ii qua naqä Äkaiya iqueqä anjä-himqä naqä kinjanänjä iquvi.

hŋqu, kuku äunätä vqänqä, itaŋga “Hŋqu ‘iinä-iinä iyä’ dätqätanŋi ävqänä” tqänqe, ii quvqe. Ämaqä nätmatqä vqänqe, aquvänä itä ävqä iquenyqe, Goti Iqu kuapänä winyänä. ⁸ Itaŋga Goti Iqu, Iqueqä qeqä imänqeta hinŋi ävätŋqä iutaŋi, Iqu hävemnäqŋqä etapquänä. Iinŋqe, hiqä äpmaka upŋqä iuŋi, he nätmatqä aañä qäyunänŋä-tänŋä äpmepu, wäunuä äŋguä eeqänänŋä imäkqa uwqäpŋqä iuŋqe, nätmatqä eeqänänŋi ämeqäpnä. ⁹ Suqä iinŋqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuŋi tii ätä. *“Iqu, ämaqä nätmatqä maeqä iquauni, iqueqä nätmatqe hinŋi ävqäwätŋqe. Iqueqä suqä jänänänŋä iinŋi, hea ique-ique äpakänä witäniqe.”*† ¹⁰ Itaŋga Goti Iqu, ymisaŋä piiki vowä mäuqänqä ävätä, ymisaŋä bŋqenqä Vqä-qu eä, ga he äwa miqänqä, aañä qäyunänŋä-tänŋä epu, hiqä suqä ämaqä huiziu yätamakqä vqänqe, aañä naqänänŋä, piikä iqueqä häukuä enqä-pa, wiquätŋqä etapquänä. ¹¹ Iqu äwa miqänqä etapätqätanŋqetani, ga he-pqe Jutiya pmeqä iquauni, kuapänä vqäpŋqe. Inŋi ne mbqe äma vqanŋqquetani, Jutiya pmeqä iqua, he nätmatqä äŋguä ii vqanŋquwŋqe, Goti Iquenŋi, “äŋguiqä” tupunä. ¹² He suqä yätamakqä iqä ique, imäkquwä iutaŋi, Goti Iqueqä qokä-apäkä huizi iqua, qu äwa miqä pmetpŋqä yätamakqä vqänqä inä hmanŋi. Ii, ämaqä iinŋä iqua, Goti Hanjuwä Iquenŋi, “Äŋguiqe” aañä naqänänŋä tqüapŋqä inänŋi. ¹³ Heqä wäunuä yätamakqä vqänqä iqu, ii hiqä suqä äŋguänänŋi ätnänŋä

---

† 9:9 Apqä Bukä 112:9

iqi maeqaŋqetani, qu henyqe, “Qu Kraisi Iqueä kukŋuä äŋguinqe, awä-tqänqä inqänä manä, qänaknä inä iqä iquaiqä” tpnä. Itanğa he qutä, ämaqä eeqänänä huizi iutä, nätmatqä yätamakqä aanä kuapanänä ävätqänuwä iunqe, qu näqŋqä metpnä. Hiqä suqä iquaquinqä kŋuä indqämbiyitani, Goti Iqueqä yoqe, haqeqä mamäupnä. ¹⁴ Itanğa Goti Iqu, Iqueqä qeqä imänqä iuta hiŋgi vqä iunji, he hävemnäqŋqä etapqenqä näqŋqä epiyitani, henyqä kuapanä äwinyätä, Iqu he äŋguä emäkquätŋqä diŋqe, yatŋqä vqäpnä. ¹⁵ Iqu nätmatqä äŋguä iini, aanä hävemnäqŋqä hiŋgi qanyä änätapätŋqä iinqe, ne a änä matäuqä yanä. Iinqe, Iqueni “äŋguiqä” tquatunquänänji.

10

Poli iqu, iqueqä wäunuinqätä, yoqä naqenqätä, ätkqenqä

¹ Korinä pmeqä iquenä, nyi Poli iqunä, suqä Kraisi Iqueqä du qänaknä itmä, nyaqä kukŋuä etmqe, qätä äŋguä änyiyäpu, äŋguänä iwäsäupŋqenqä yatŋqä eyqä. Kraisi Iqu Iqueqä-kiuä äkittqänätä, ämaqeuni qe-qeiqi itquaminqe. Iinä iqä qäyä etanği, ämaqä hŋqua nyini, tiinä änyinyuändätqänuwä. “Poli iqu, nesä anä äpmeqänğanji, pemä miqä, kukŋuä qeiqinyä tqueqä. Ä kiŋämä äpmeqänğanji, kukŋui yänänäqŋqänä natqueqä.” ² Itanği nyi yatŋqä eyätmä tiinä etmqe. Nyi äquvepätmä hesä anä äpmamänğanji, kukŋuä täqŋqänänji etmninqenqä manyinğanji, he äŋguänä

mimbu. Inäqce ämaqä nenyqe, “Iqua Goti Iqueqä suqeu qänaknä miqä, qua täutanjä iquauqä iunä, iqä-quaiqä” ätätqänjuwä iquaunji, nyi kuknuä täqñqänänji tumniqeqä, kñuä indqänätqänä. ³ Naqä-qakui, ne qua täu äpmeñquä iquneyi. Inäqce ne mäki, ämaqä qua täutanjä iqua itqänjuwä-panji, miqä ma itqänju. ⁴ Nätmatqä ne mäkänqä ämeñque, qua täutanjä hmanji. Ii Goti Iqueqä mäkä-iqä yänänäqñqä-tänä, neyaqä mäkä-huñqä iquauqä anä wäkiqä iu äktäutanä, äqiyäpnasqiyqänqä iiyi. ⁵ Itanga ämaqe, quwqä kñuä indqänqeu kuknuä quanji äma äpeyäpu, huizi iqua, Goti Iquenyqä näqñqä mapñqä iunji, qñqanä äyqanjuwä iquaunji, mändi äkittqiyätqänju. Itanga ämaqeuqä kñuä indqänqä quvqä di, guä äkiqiyetanä, iquauqä kñui, kiñänämä mäwiqä, Kraisi Iqu-tänä qäqiqi äwitä Ique qänaki wivändqäpñqä imäkätqänju. ⁶ Ga hiunji he, Jisasi Iqueni hämänänä qänaknä vqanqñqänqanji, huizi ii miqä iqanjuwä iquaunji, hanjä-iqä kima vatunque, ne tänganji näwinyä imäknanä äpmeñju.

⁷ He nätmatqä ätimäutqätanji hinjuä äqunäpiyä iunji, yäpängisa ma, haqänqisanä äñguä iwäsäutunque. Inji hesanä hñqu, “Kraisi Iqueqä ämaqä naqä-qakui, nyinänjqä” kñuä indqänätqce, iqu, nenyñqä-pqe tiñjä indqänätñqce. “Poli iqtä, huiziquatänji, nyi Kraisi Iqueqä-qunä äpmeñqä-panji, eequne asänänjä äpmeñunä.” ⁸ Naqä Iqu ne yoqä-tänä hiatunquä inemäkkqce, ii he qui emäqänqä ma, yätamakqä heyqñqä iiyi. I etanji, nyi neqä wäunjuä itunquä täunqä aquvänä itmä,

neqä yoqä haqeqä inä mamämqe, womba miqä ymä. ⁹ Inäqe he nyinyqä kñuä tiinjä indqämbñqä diñqe, manyinqä yasämänä iqi. “Iqu tuwanuä äqäyqe, ne zä nemäkätñqä äqäyqiyä.” Oee. ¹⁰ Ämaqä hñqua tii ätätqäñuwi. “Poli iqueqä tuwanuä iunji, kukñuä yänänäqñqä, hanä-iqä-tänä ätätä qäyqä-queqä. Inäqe iqu iqueqä-kiuä, nesä anä äpmeqänğanji, hanuä äwitä, kukñuä hinqinqä eqä-pa tquänqiyä.” ¹¹ Ämaqä iinjä ätätqäñuwä iqua, nenyñqä näqñqä tii mapñqäuä. Suqä ne hesä mäpmeqä eanänğa, tuwanuä iutanä ämetquetquä ii, anä äpmenänğanji, asiqu metquenä.

¹² Neqä-neuäñji, ne ämaqä quwqä yoqä haqeu ämamänätqäñuwä iquatä, anä mäqäqasäuqä itanä, “Neqä suqä imäkqe, asänäñiqä” matñqä pa yanä. Iqua quwqä suqenqä iwäsäupiyänğanji, naqä-qakuä iutanä miqä, quwqä kñuä iutanä iwäsäuqä iquayi. Ämaqä suqä iinjä imäkätqäñuwä iqua, kñuä äñgui maeqä iquayi. ¹³ Inäqe ne neqä yoqä haqeqä ämamänätanänğanji, ne wäunui, yäpaqänğisanji miqä, wäunüä Goti Hanjuwä Iqu atäunüä ätäütä, änätapkqä ique imäkätunquä iunqänä iwäsäutanä, ämamänätqäñu. Itanğa Iqu ne wäunüä imäkätqutquatunquä änätapkqe, he Korinä pmeqä iquenä yäpä inğisayi. ¹⁴ Ne-ganä Korinä pmeqä iquenä emetanä, Kraisi Iquenyqä kukñuä äñgui, äma äpkquetanji, ga ne he tänğa ämeyätanänğanji, neqä hiqñqä Goti Iqu änätapkqä iunji ävausätanä, haqä

nändi mäwqä itqänu. ¹⁵ Wäunuä ämaqä huiziquauqä imäkmitpqä iunqe, ne neqä hiqñqä iunji mämäwqätäuqä itanä, yoqä haqeunji mämamäunqä pa itunqe. Heyaqä quuvqä heqiyqä di yänänäqñqä timäutqängani, Goti Iqu wäunuä neqä änätapkqe, hiyaqä awä iqñi naqänänä timäuquätñqe, kñuä yänänäqñqä ämeñu. ¹⁶ Itanğa iutani, ne kukñuä äñguä tä, qua naqä hiyaqä tuwä iñgisa äwiñuwä iunqä äma uwqänqe, kñuä inä ämeñu. Ga ne iinä imäkätanängani, neqä yoqä haqeunji, wäunui ämaqä huiziqua ae imäkkuwä iunqe, mämamäunqä yanä. ¹⁷ Yoqä haqeqä mamäuqänqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji, tiinä ätnä.

“Ämaqä kiqä yoqe, haqeqä mamänätñqä äwiñgqä iqu, yoqe, Naqä Iqueqenä mamäuquätñqeqä.”*

¹⁸ Ii tiinä etanğiyi. Ämaqä hñqu yätqä-yätqänä itä, iqueqä yoqe, haqeqä ämamängqä iqu, ämaqä yoqä maeqä hiñginqä iquvi. Inji Naqä Iqunä, ämaqä hñqueqä yoqe haqeqä ämamäuqäqe, naqä-qakuä yoqä-täñi, iquvi.

11

Poli iqueqä suqenqätä, quanğä-tqä iquauqä suqenqätä

¹ Nyi kukñuä äñgui matqä qämä-qämä inqä tmqä iqä-qae, hiñuinä ñqämbu. He iinji imäkpñiqä? ² Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä ämaqe, hñqueqä yäpä-iqi mäpmeqä, Iqueqä

* **10:17** Järämai 9:24

yäpä-iqinyä pmeqänqä äwinyänqä-pani, ga nyi-pqe henyqe asä iinji. Nyi he Kraisi Iquenyqä tuwaknä ae enyuekqe. Inji, he apäkä, qokätä hiqaqä anä mäwiqä ii enqä-panä etanppi, Iquenyänä muanätpnqä etma pmqänä. ³ Nyi kukñui iinä etätmänqani, ze tiininqä iqä. Qämakiq, iqueqä näqnqä quangä huitanä-huitanä iutanji, Ipä iyyqä kñuä indqänqe, mñä-mñi äwikqä-pani, yamwiqä emeqanqa, heqä kñuä indqänqä ängui, gi-mända ämequatätä, itanga Kraisi Iquenyqänä ikikinyänä äpmenjuwi, endumäkqänqä dijqä ätqä. ⁴ Nyi zä änyinqqe, tiinji hiñuä ae äqunqä iutanji. Ne Jisasi Iquenyqä kukñui, naqä-qakuä awä etätunqque qäyä etanqä-qe, ämaqä hñqua emeqisäpu, hui-mända etätqänä. Itanga Dñä Änguiqutä, kukñuä änguä we-hunqetäni, he nesa ämetqänjuwä-qe, iqua dñitä, kukñuä änguä we-hunqetäni, aanä hui-mändaninqä etqanguwänqa, he “Iquauqä kukñui, naqä-qakuiqä” kñuä heyqanqi, iquauñi hiñuinä äqunätqänä. ⁵ Ämaqä iquauñi, he haqeu muämäuqanguwä-qe, nyaqä iwäsäuqä duñi, “Kraisi Iqueqä kukñuä awä tuäkiqänqä ändowatkqä naqä-qakuä yoqä-tänä-qua hmanji. Nyi iquauqä yäpä iqi mäpmeqä enänä” kñuä änyä. ⁶ Nyi kukñuä äwi-iqä matqä itmä-qe, nyaqä näqnqä di äwa miqä eä. Hi-unji eeqänänä iunji, ne nätmatqä eeqänänä imäkätanä iunji, neyaqä näqnqe ämetqueqänqä äyä imäkätunqque.

⁷ Itanga, nyi kukñuä ängui awä etätmänqani,

“Mbqä dappiyä” maetqä iminqe. Inji nyi he naqä yoqä-tänä emäkmqä diñqä, ñqä-näuäñi mäñdi i äkittqänminqe. Nyi iinjä imäkminqenqe, he “Ii suqä quvqeçä” knui, suñqä indqänätqänä? ⁸ Nyi heyaqä awä iqi äpmamä, kukñuä awä etätqätanğa, Naqä Iqueqä yoqenqä aquväqñqä huizi iqua, nyi yätamakqä nyätñqe, mbqä ändnämäuminjuwi, inji nyi quwä-meqänänjunä ämotauminqe. ⁹ Nyi hesä anä äpmaminqänğanı, mbqänqä äwa itmä, “yätamakqä nyipiyä” ätätmä, hanä-iqä metapqä iminqe. Nyi yätamakqä ämakqe, ii neyämaqä Masendoniya äväma, Korinä iu ätimäukuwä iquauta, nätmätqä äki-äkitanä nyi äwa iminqä isua, qäyunä ändapkuwi. Iutanı, nyi he maeqäkñqä imä, hanä-iqä metapqänqe, ñqä kñuä iqu a äqätqä äpätñqe, yqänä äqätänä. ¹⁰ Inji Kraisi Iqueqä kukñuä naqä-qakui nyitä witanğqetanı, nyi naqä-qakuänä tiñä ätqä. “Nqä suqä ämaqä du maeqäkñqä itñqenqä yoqä haqeu mamänğanğundqe, ämaqä qua naqä Äkaiya ique im-imä äpmakäwäunjuwitanı, hñqu manğiminyqä yänä.” ¹¹ Nyi he maeqäkñqä inqä iñqe, he kñuä tiñi maeyqä ma eä. “A, iqu nenyqä mäwiñqä naqä-qakuänä itäqä iutanjqä.” Oee. Nyi henyqä aanä kuapänä änyinätñqä iñqe, Goti Hanjuwä Iqu näqñqä eä.

¹² Ga nyi he maeqäkñqä-pa itñqä iunı, yqänä iqämä. Ii tiñä duñqeyi. Ämaqä hñqua, nesä asänänä epu, iquauqä yoqe haqeqä mamäumbñqä diñqe, ämaqeucä hiñuä iqiñi, hänaqänqä qävqä itqänä. Iinjä timäucänqe, nyi

qɔŋqanä äyätqänä. ¹³ Ämaqä iinjä iqua, naqä-qakuä kukɔnuä awä tuäkiqäpɔŋqä ändowatqä iqua hmanji. Quwqä-quwä imänäpu, Kraisi Iqu kukɔnuä awä tɔŋqä ändowatqä-quanä epu, kukɔnuä quanɔi äma qanäqɔŋqä iquayi. ¹⁴ Qu iinjä iqanɔuwɔŋqe, he yäunüä miqä pa iqanɔpu. Ii tiinjä ätimäuqi. Setänä, Goti Iqutä mäkä-hunqä iqu, iqueqä huiwä di huitanjä äkunmäknätä, ynaunjqä tä äyänätɔŋqä iqua enqä-pañä timäutɔŋqä imäknänä. ¹⁵ Setänä iqueä wäunüä-wiyqä iinjä iqua, quwqä huiwi äkunmäknäpu, suqä jänänänjä iqueqä wäunüä imäknä-qunanä eqanɔpɔqe, ii yäunüä inqä hmanji. Kimanji, qänakndanji, iquauqä wäunüä äänä imäkmitpɔqä iuta hanä-iqä mapnuwi.

Poli ique, hanä-iqä kuapänä äwimakqenqä

¹⁶ Inji nyi kukɔnuä äŋgui maetqä, qämä-qämä inqä kukɔnui hɔqu, anɔi etmqe. He, “Iqu qämä-qämä itɔŋqä iuta ätqiyä” kɔnuä eyätɔŋqe, manyinɔanɔqä-qe, hiqä enqä dunä indqämbu. Mä nyi, ämaqä qämä-qämä inqä itqänuwä-pa, ɔqä yoqe haqä-iqä wänqäpu inä mamänmqe, hinuinä ɔqämbu. ¹⁷ Nyi ɔqä yoqe, haqeqä mamänqenqä kukɔnuä tä ätqe, ii Naqä Iqueqä äwɔŋqä iuta hmanji. Qämä-qämä iqä iquauqä suqe ämetmä ätätqänä. ¹⁸ Ämaqä kuapänänji, qu suqä qua täutanä iunqe, quwqä yoqe haqeqä ämamänätqänuwä-qae, nyi ɔqä yoqe, haqeqä inä mamänmqe.

¹⁹ He hiqä-hiuänqce, ‘Ne kɔnuä iqä äŋguanänjä-tänuneyqä’ indqänätqänuwä-qae, ämaqä hɔqu qämä-qämä iqä kukɔnuä etqanɔqä iinjce,

aquvänä ipu, hiñuinä äqunätqänjä. ²⁰ Tiinjä-pqä inänji. Ämaqä hñqueqä wäunui hiñgi wipñqä emäkqanğqä, ä nätmatqä heyagenä metauqanğqä, ä he quwqä äwiñqä dunä imäkpnñqä emäkqanğqä, ä ämaqä naqä enqä-panjä imänğanğqä, ä hiqä manju piya eqäyesqanğqe, iqueqä äwiñqä iuta qäyä emäkätñqä hiñuinä äqunätqänjuwä iquenji. ²¹ Ne hesä äpmaminquänğani, yänänäñqä maequne, iquauqä suqä iinjä imäkqanğqe, asänä memäkqä iminquetani, “Nyi womba itqänänä” etmqäta? Oeyqä.

Ämaqä hñqu yänjä äqänätä, iqueqä suqenqä awä tätñqä iqäqe, nyi-pqe zä miqä, nqenqä awä tmä. Nyi kukñuä iinji, ämaqä qämä-qämä ipiyä iqua ätätqänjuwä-manjä iinjä ätätminqä, ‘oänä’ etqä. ²² Hiqä kñuä indqanğqe qui imäkätqänjuwä iqua, Hipru iquatanjä-quayqae, nyi-pqä inänji. Ä Israitqä iquayqae, nyi-pqä asä inänji. Qu Aprähamä iquesanjä iutanjä hueqä-himqä iquayqae, nyi-pqä inänji. ²³ Täñğani nyi ämaqä qämä-qämänjqä hämänä epiyä iqua enqä-panjä emä tmqe. Qu, “Krais iqueqä wäunüä-wiyqä-quneyqä” etäpiyänğani, naqä-qakuä etätqänjuwäta? Iqueqä wäunüä imäkqä naqä-qakui, ii nyinji. Nyi wäunüä iqueni, tnänänänjä itmä, guä kuapänä äpmeqisätmä, itanğa a äñgiqätäpu, ptqä kiinjä ämbäsätqänjuwä iutani, quñi ämäwqätäunjä. Itanğa äpäkonmätmä itmi, kuapänä iqäsätñqe. ²⁴ Israitqä iqua

ikkuwitäni, aanjä kuapänä, 39* injä täua ändowikuwi. Qu nyi ptqä iini, hipa hñgini eeqä iinjä ämbäsäqäsminjuwi. 25 Hiunji hñquaqu-hñquenjä inga-ingani, Romätanjä hñqua, iquauqä-iquauqänga, jävqetä ptqä ämbäkkuwi.† Hiunji hñquenji, nyi hikinä nnämbäsquänä ikqe.‡ Hiunji hñquaqu-hñquenji, nyi yimba ikäminqängani, yimba iqua qui inga-inga imäknäqiskuwi. Iutanjä hñquenji, nyi hiunji hñque, heatqä hñque, eqä-pnjä iu äpmakqe. 26 Anjä kiinjä imnjä iunqä qanjä ikitmänngani, eqä huakä änma uwqänä itä, itanga quwä-meqä iqua, pizqä bäsqänä ikäminqe. Itanga nyämaqä Israitqä iquatä, ä huizi iquatä, pizqä bäsqänä iminjuwi. Anjä-himqä naqä iutä, anjä avqñqä iutä, itanga eqä-pnjä iutäni, äpäkonmätmä iminqe. Itanga, “quuvqä eqiyätqänunä” quanjä ätätqänuwä iquauä hipa iutäni, qui imäkñqänä iminqe. 27 Hea kuapänänjängani, nyi wäunjuä huitanjä-huitäni, dnjä huqä imitmqe, hiaqäqä mäwiqä iminqe. Hea kuapänänjängani, buayänqä dä änyätä, eqänqä quväkä yäkänjä änyiyätäqä-qe, nyi isua manqä iminqe. Hiunji kuapänänjängani, qäkämänqä äwa itmä, iiqä ändminqe. 28 Itanga hanjä-iqä ii qäyä ämetmä-qe, hiunji ique-iqueni, nyi ämaqä Jisasi Iqueqä yoqenqä aquvä äqänätqänuwä eeqänänjä iunji, äänä mimqändiyä-tmä, äwäwa itmä itñqe.

* **11:24** Kukñuä-suqä 25:3 iunji, “ämaqä täua ätäväpiyängani, 40 mämawqätäuqä pambiyä” ätänä. † **11:25** Wäunjuinqä 16:22. Hiunji hñquaqu-hñquesanjä hñqu, Poli iqu Pilipai iu äpmaninqängani. ‡ **11:25** Wäunjuinqä 14:19

²⁹ Inji ämaqä hñqu, iqueqä yänänäqñqe hma etä hanuä äwiqe, nyi iquenqä huäqä nuñganñi, hanuä inä wämä. Itanña hñqu nätmätqä hmbu iwimäkqanñqeta, suqä quvqä imäkqanñani, nyi äwqä tä hänaqä jänä.

³⁰ He kukñuä qäte, ämaqä quwqä yoqe haqeqä ämatnämänäpu tqä iquaunä wiyqänqä enyätñqe, inji nätmätqä nyi yänänäqñqä maeqä emqä ämetqueqä iunqänä, ñqä yoqe haqeqä matnämänmä.

³¹ Goti Hanjuwä Iqu, neqä Naqä Jisasi Iqueqä Goti Iqu eä, Kaniqu inä eä, yoqä haqeunñi, hea ique-ique momuäqñqä Iquvi. Itanña nyi nyaqä kukñuä iinñi, quanñi matqä iqänqe, Iqu näqñqä eä.

³² Nyi anä-himqä Dämaskasi du pmetanñani, § anä-himqeutañä gapmanqä, ämiqä naqä Arestasi iqueä yäpä iqi äpmeqä iqu, ämaqä mäkä-iqä hñquau, nyi a äñgiqätñqänä, anä-himqä naqä iqueuä täkñä hävqä eeqänänä iu ätqäteqäukqe.

³³ Nyi iqueqä hipa iuta qupäwunmqe, ämaqe, hiqokä-qa iu äkiqumuatenñiyäpu, anä huä iutanñi, täkñä yäpaqä mänñgisa guä äñqäyämawatqanñuwänña, zä ätawunmä äwekqe.

12

Poli iqu qäukuä yätunqä ekqenqä

¹ Suqä yoqä haqeqä matnämänñqe, ii yätämäkqä miqä etanñqä-qe, he kukñuä iunä äwiyätqänñuwitanñi, nyi ñqä yoqe haqeqänñi, äpakä ämatnämänñgmä. Tanñanñi nyi kukñui,

---

§ 11:32 Wäunñqä 9:23-25

wätqä enqä-manjä äqunätminqätä, nätmatqä zä äwinqä iinqä, Goti Iquesa näqñqä ämakqä iinqätä tmqe. ² Nyi ämaqä Jisasi Iqutä ämuänñäqä hñquenyqä näqñqä enä.* Quväukuä 14 ae äpäwqanğa, Goti Iqu ique, qua täuta qäukuä hñquaqunä iquaquvqä tuwä yänğisañä iquenyqä ämäkäqiyäma ekqe. Iqu huiwä qäsä ekqätiyä, ä quuvqenä ekqätiyä-qe, nyi maqñqä enä. Näqñqe, Goti Hanjuwä Iqunä eä. ³⁻⁴ Nyi anğumä tiñjä ätqä. “Iqu huiwä qäsä ekqätiyä, ä quuvqe-qunä ekqätiyä? Nyi maqñqe, Goti Iqunä näqñqä eä.” Iqu yäñi äpmeqe, kukñui ämaqä änä matqä ipu, pmua äwinqä ii, tqanğä äwikqe. ⁵ Nyi ämaqä iqueqä yoqe haqeqä momuämä. Inäqe nqä yoqe, haqeqäñi mämatnämänqä ymä. Nätmatqä nyi yänänäqñqä maequnä eämä, ämotqueqä diñqänä imäkmä. ⁶ Inji nyi nqä yoqenqä iinjä iqä-qunä etanğundqe, nyi qämä-qämäñi miqä, kukñui naqä-qakuänä tqä-qunä emä. Inji ämaqe, nqä yoqe haqeu hiñgi mandnämäuqä diñqe manyinqä itñqe. Qu nyaqä suqä imäkätñqeutä, itanğa kukñuä nyi awä ätätñqä iutäñi, kiqä quatä-tänjä äyä etanği hiñuä äqumbiyi, itañi nyaqä yoqenqe, inji inğa imäkkä eä. Iñqe nyi nqä yoqe, haqeu mämamänqä imä.

Goti Iqueqä yänänäqñqenqä

⁷ Nqä-näuäñi, Goti Hanjuwä Iqu nätmatqä aañä anğuanänjä zä wiqe, kuapänä

* **12:2** Näqñqä-tänjä iqua, Poli iqu kiqä-kiuänqä ätkqä-qe, mändi äkittqiyenğqenqä ätqä.

ämändqueqanqgeta imänqä diŋqe, Iqu mäwiŋqä itqäüä. Iqu nyi iinji miqä imŋqe, ŋqä huiwä täuŋi, täŋä qäyä änunätŋqä hiŋuinä äŋqänqce. Haŋä-iqä i ämetŋqe, ii Setänä iqueqä wäuŋuä-wiyqä hŋqu, nyi quvqä nyimäkätŋqä inqeyi. ⁸ Naqä Iqu nätmatqä nyaqä huiwä tämä änunänqce, huätä nyiyamäutŋqe, nyi yatŋqä hŋquaqui-hŋque äwikqe. ⁹ Iqueqä kimaŋi, tii ändkqe. “Nyaqä yänänäqŋqe, ämaqä yänä-maqŋqä, haŋuä iinä wiqanquwä iquau äwimetäqanqanji, wäuŋui ätnänä iqi imäkänä. Iutaŋi, Nyaqä qeqä imänqeta hiŋgi vqe, aañä qäyunänä-tänä enä.” Inji ŋqä woyqä miqä, haŋuä ii äwitŋqä diŋqe, nyi yeeqä itmä, awä tqämä. Ii Kraisi Iqueqä yänänäqŋqe, nyitä pmetätŋqä diŋqeyi. ¹⁰ Iinä etaŋgi, nyi Kraisi Iqueä wäuŋuitaŋi, nyaqä yänänäqŋqe aañä etäqä-qe, ämaqä hui quvqä indqueqanquwä-qe, haŋä-iqä huitaŋä-huitaŋä ämetmä-qe, itaŋga ämaqä hui yuuwä gitäuqanquwä-qe, nyi yeeqänä itmä äpmeŋä. Ii nyi näqŋqä tiinä emä iutaŋji. “Nyi haŋuä äwitmŋgaŋi, Goti Iquesa yänänäqŋqä naqänänä-tänunä pmetmqänä.”

Poli iqu quuvqä heqiyqä iquau yätamäkqä vqenqä äwinymiŋqenqä

¹¹ Inji nyi qämä-qämä inqä kukŋuä ii ätqe, ii he inyimäkqanquwä iuta ätqä. He nyinyqe, ämaqe awä äŋguä tquä etaŋqä qäyuna-qe, inji mimäkqanquwä iuta ŋqä-näuä awä ätqä. Nqä-näuäŋi, nyi naqä-qakuä tiinä etqä. “Nyi ämaqä hiŋgiŋqä iqunjqä. Inäqe ämaqe, he iquaunqä

‘Ämaqä kuknuä awä tuäkiqäpñqä dowatqä naqä-qakuä iquaiqä’ kñuä indqänäñuwä iqua, nyi mämanqutäuqä inäüä.” ¹² Inji nyi, Jisasi Iqu kuknuä awä tuäkiqämqä änändowatkqenqä, he ämetquamqe, heyaqä awä iqñi, nyi nätmatqä ämaqä änä mimäkqetä, ktqä yäunüä iqetä, ktqä wäunüä yänänäqñqä imäkätmitañi, enyqä miqä äyä imäkminqe. ¹³ Inğanji nyi suqe, ämaqä Jisasi Iquenqä aquvä äqängawätqäñuwä huizi iquau ämotquaminqä-pa, he asä iñä äyä ämetquaminqe. Inäqce, nyi hanä-iqä metapqä imqä diñqe, “He nyaqä huiwi äminyipiä” ätätmi, yatñqä maeyqä iminqe. Itangi he, “Iqu suqä iñi, quvqä inetquaminqeqä” kñuä eyquti, äwqä-hanä, ñqä suqä quvqeta ämetqäñuwi, huätä manmäupu!

¹⁴ Tänganji nyi tquaqui ae emakqä iunji, tquenji emamqä näwinyä äpmenä. Nyi äpmqänganji, anqumäñi, hanä-iqä metapqä imniqe. Nyaqä änyinqe, heyaqä nätmatqä ämetaumqä ma, he Kraisi Iquenyqätä, nyinyqätä, quuvqä eqäpñqä inqeyi. Suqä tiinñqe he näqñqe. Ymeqe, kunaqä-kunuñuau yätamäkqä wipñqe, ymisañä nätmatqä isuanqä qävqä ikipu, aquvä mämaqiyqä ipnä. Suqä iñi, kunaqä-kunuñuanä, ymeqä-quau yätamäkqä wipñqä, imäkqäpnä. ¹⁵ Nyi he äñguä äpmaka wätpñqe, yeeqänä itmä, nätmatqä eeqäpnäñi etapätmä, itanga ñqä-näuäñi etapnmä. Nyi henyqe kiñä änyinqe, yändi päyätqätanqgetañi, ga he nyinyqä enqe, mäñgi sunqä päwiqi? ¹⁶ Inäqce hñquenä, nyaqä suqenqä tiñä ätätqäñuwenji. “Ii qäyunjqä. Iqu neyaqä

nätmatqä isua, ätnäñäqini mämeqä itñqeqä. Iqu quanğä änatätä, yamwiqä äneyätä, qämä-qämä inemäkätä, neyaqä nätmatqe, ämänätautñqeqä.” ¹⁷ Änäñqäwä? Nyi ämaqä henyqä ändowatkqä iquautani, hñque, “Si iquauni quanğä yamwiqä ävätnä, nätmatqä ämändauwa biyä” ätukqätanä? Oee. Nyi iini mimäkqä iqunji. ¹⁸ Ämaqä iutani, nyi kukñui Talusi iquenyä vqanğä, iqu i emakqe. Iqutä qanğä anä ikäyinqe, nyi neqä neyämaqä hñqutä äyä ändowatkqe. Inğanı Talusi iqu quanğä yamwiqä eyätä, heyaqä nätmatqä hui, quwä ämetaukqäta? Ä iqutä, nyitä, ye kñuitä, suqetäni, naqä-hñqunä mindqänqä iqueätanä? Oee, ye asänä etqueque. ¹⁹ Ne hiqä-hiuä yätamäkqä heyatunquä diñqe, Kraisi Iqutä naqä-qakuä ämuännanä, nätmatqä eeqänäni, Goti Iqueä hiñuä iqisa imäkätqänju. Inäqe, he neyaqä kukñuä tuwanuä täu äqänänqe, a ätäupiyi, “Iqua quvqe qäyä imäkäpu, neyaqä hiñuä iqini, quwqä-quwä yätamäkqä iinğä kukñuä isua änatätqänäuä” kñuä indqänätqänjuwäti? Nqä nyämaqä kiinä änyinätñqä iquenä, iini hmanji. Ne kukñuä eeqänänä ii etätunqwe, ii he yätamäkqä eyätanä, yänänäqñqä emäkatunquä iunqe.

²⁰ Ii tiinä etanğiyi. “Nyi qunğä äumqe, qu suqä nyi manyinğä eänğä iu itqätanğä qun-mniqätiyä?” ä, “He, nyi suqä, he maenğä eänğä iu itqätanğä ñqämbnuwätiyä?” kñuä indqänätmä, äwäwa itqänğä. Heyaqä awä iqini, suqä kukñuä mäkä äqäyänäpu, hñqueqä

äpmeqä iuŋqä äwqä quvqä änyäpu, äwqä tnänä maqänä imäknäpu, huiziu mändi äkittqiyäpu, yänä-yänä ipu, ämaqä huiziunqä tuwänŋi kuknuä ätäpu, itanŋa wäunui, knuä huitanä-huitanä iuta qui imäkqänqe, äwäwa itqänä. ²¹ Nyi henyqä anŋi äquvepmqänŋani, nqä Goti Iqu, hiyaqä hinuä iqini womba iqänqä iny-imäkqänqä-pqä diŋqe, äwäwa itqänä. Ämaqä hesanä hŋqua, suqä kiyä mätqä itä, suqä qokä-apäkä hiaqäqä hinŋi wäyäkietä, itanŋa suqä yŋnä-hiveqä iqua imäkqä-pa qänŋanä imiŋuwä iuŋqä, knuä makunmäknqä yqänä itqätanŋä qunmqe, iuta womba ämetmä, knuä qämniqenqä etqä.

13

Hiqä-hiuäŋi, qävqä inyäpu, yamwiqä inŋpŋqe

¹ Täŋŋani nyi emamqe, hŋquaqu ae äquvepkqe, huiziqu emamqä iqä.

“Haŋä-iqenqä, ämaqä hŋquaqu, ä hŋquaqui-hŋquenäqua, kuknuä asänänä dinä tqanŋpqe, he qätä iunä äwiyäpu iwäsäuqäpnä.”*

² Nyi he anŋu emetmä anä äpmaminquänŋa, kuknuä yänänäqŋqä etkqä-pa, täŋŋani qäqiqi mäpmeqä, kiŋä-nämä äpmamä etanŋi, ämaqä suqä quvqä qänŋatqä imäkmiŋuwä iquautä, huizi eeqänänä iquendä, anŋumä tiŋnä etmqe. “Nyi henyqä anŋumä äquvepmqänŋani, ämaqä suqä quvqä imäkmitpqä iquenä, hinuinä maeqŋqä itmä, hämä-hämä emäkmiŋqä eä.”

* **13:1** Kuknuä-suqä 19:15

³ Inji he nyinyqe, “Kraisi Iqu kukñui, Poli ique-sanä ätätñqäta, ä matqä itñqätanä?” ätnäpu, näqñqä mapñqä enyätqäüä. Iutanji nyi hämä-hämä emäkmniqe. Ga he näqñqä tii mapnä. Kraisi Iqu heyaqä awä iqñi, hanjuä mäwiqä itä, yänänäqñqä tqäüänä. ⁴ Naqä-qakui, Iqu woyqä miqä, hanjuä-qu eqanğa, zä-huätati äuekuwä-qe, Goti Hanjuwä Iqueqä yänänäqñqetani, hänä yqänä äpme. Itanğa ne Iqutä ämuänanä, Iqu hanjuä äwäkqä-pa, ne-pqe asänä äwiñquä-qe, Goti Iqueqä yänänäqñqetani, ne hiyaqä awä iqisa, Iqutä hänä anä äpmentani, yänänäqñqä iinjä iquenji ätimäutñqä imäkqanğuatqe, hinjuä qumbnä.

⁵ Hiqä-hiuäñi, “Ne quuvqä qäyu eqiyänuatiyä” tpu, hiqä kñuä indqänqeutä, suqeutäñi, qävqä inyäpu, yamwiqä ingpñqe. Henji, Jisasi Kraisi Iqu, heyaqä yäpä ingisa äpmeñqenqe, he maqñqätanä? Iqu heyaqä yäpä ingisa mäpmeqä itanğutqe, ii he quuvqä qäyunä mae-qiyqä iutanji. ⁶ Itanği nyi henyqe, kñuä tiññqä yänänäqñqä änyiyqi. He, ne yamwiqä iuta quanğa mäpäknqä, Kraisi Iqu kukñui nesani etätñqä qumbunqäüä.

⁷ Inji tänğanji, he suqä quvqä mimäkqä iqäpñqe, Goti Iqu yätamäkqä heyquätñqä yatñqä ävätqänu. Ne ii imäkätunque, ii he nenyqe, “Iqua yamwiqä iunji ämäwqätäuwuwiqä” kñuä indqämbñqä hmanji. Hesänä hñqua nenyqe, “Iqua Naqä Iqueqä wäunüä imäkqä quanğa-quayqä” qäyä indqänğanguwä-qe, he suqä jänänäninä imäkqäpñqä änenyätqäüä. ⁸ Qu nenyqä

kukñuä quvqä tqanquwiñqä äwäwa miqe itunque, ii ne, kukñuä naqä-qakuä iqueni, mändi makittqiyqä iquatunquä iutayi. Kukñuä naqä-qakuä iqueni, yänänäqñqenä imäkquanä. ⁹ Ne woyqä mämetqueqä, hanuä witañgua, he yänänäqñqä tqäuqanqñqenqe, ne aquvänä itqäñu. Itanğa he Goti Iqueqä qokä-apäkä aanä qäyunänä anđi timäupñqä diñqe, ne Goti Hanjuwä Iqueni, yatñqä ävätqäñu. ¹⁰ Nyi kiñä-tämä yqänä äpmamä, henyqä tuwanuä tä äqiyqe, ii nyi henyqä anđi äpmqänđani, “Heqä suqä jänä imäkmbiyä” etätmä, kukñuä täqñqä etñqñqe, manyiñđanđiyi. Naqä Iqu nyi indmetä, wäunüä imäkqänđqä yänänäqñqä ändapqñqe, nyi he qui emäkmqä ändapqñqä ma, yänänäqñqä emäkqämqä ändapqñqä eä.

Poli iqueqä kukñuä yeeqä inqä ätnämäukqenqä

¹¹ Nyämaqä iquenñqä kukñui, hitunui iqi tii etqä. He aquvänänä ipu, Goti Iqueqä qokä-apäkä aanä qäyunänä anđi ätimäupu, nyaqä kukñuä iutanđi yänänäqñqä imäkñäpu, hiqä kñuä indqänqñqe, heuänqä manyuäktäuqä ipu, äwqä hanuä inqä pmeqänqñqe. Itanğa Goti, ämaqeunqä äwinyätä äwqä hanuä inqä vqä Iqu, hesä anä äpmetätñqñqe.

¹² He äminäpiyänđani, quuvqä heqiyqä iquneqä suqä iunđi, quneqä inđpñqñqe. ¹³ Goti Iqueqä qokä-apäkä eeqänäñđi, “Yää ñquauä! Ne henyqä hui mimäuqä inunä” etqä.

¹⁴ Naqä Jisasi Kraisi Iqu, Iqueqä qeqä imänqeta hiñđi ävätñqä iunđi etapätä, Goti

Hanjuwä Iqu Iqueqä henyqä wiŋqe hesä
äpmaatetä, itaŋga Goti Iqueqä Dŋä Änguänäŋä
Iqu äwqä naqä-hŋqunä imbu pmetpŋqä
emäkquä.

Goti Hanjuwä Iqueqä Kuknui
The New Testament in the Menya language of Papua
New Guinea

Nupela Testamen long tokples Menya long Niugini

copyright © 2017 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Menya

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2023-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

b1d968ea-da2d-5306-b214-e238bbf38aac